

# A közéleti szereplők elleni rágalmazás és becsületsértés megítélése az Emberi Jogok Európai Bírósága gyakorlatában

TÓTH J. ZOLTÁN\*

## 1. Bevezetés

Jelen tanulmány a strasbourgi Emberi Jogok Európai Bírósága (EJEB) gyakorlatát mutatja be a közéleti szereplők sérelmére elkövetett defamatorikus bűncselekmények miatt a tagállami bíróságok által hozott, a terhellet elmarasztaló ítéletek és az azokban kiszabott büntetőjogi szankciók egyezménykonformitása, vagyis az Emberi Jogok Európai Egyezményével (EJEE) való összhangja (tulajdonképpeni jogszerűsége) tükrében. Ezen esszé keretei között arra keresünk választ, hogy a közéleti szereplőkkel, ezen belül is elsősorban a politikusokkal szemben megvalósított rágalmazás és becsületsértés büntetendővé nyilvánítása, valamint az ilyen cselekmények miatt konkrét ügyekben ténylegesen kiszabott büntetőjogi büntetés vagy intézkedés a Bíróság szerint mennyiben egyeztethető össze az EJEE-vel, illetve milyen feltételek mellett, milyen körülmények között nem sérti az Egyezményt, és felel meg ezáltal az Egyezmény által biztosított és garantált véleménynyilvánítási szabadság immanens tartalmának. Írásunk a releváns strasbourgi esetjog legfontosabb kázusainak lényeges elvi megállapításait mutatja be és elemzi, területi és észszerűségi korlátok miatt csak a valóban lényeges jegyekre koncentrálna, melynek során eltekintünk az adott ügy konkrétumainak túlzott részletezésétől.<sup>1</sup>

E munka során mindvégig a büntetőjogi tárgyú ügyek elemzésére összpontosítunk, és a Bíróság joggyakorlatával kapcsolatos megállapításainkat is – kutatásunk tárgyának behatároltsága okán – a pönális jellegű (bár nem mindig büntetéssel végződő),<sup>2</sup> defamatorikus esetekre szűkítjük le. Ennek okán elemzésünkéből kimaradnak azok a határozatok, ahol a szólásszabadsággal összefüggő elvi megállapítások polgári ügyekkel (pl. becsületsértés miatti személyiség-

\* Egyetemi docens, Károli Gáspár Református Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar, Jогtörténeti, Jogelméleti és Egyházjogi Tanszék. E-mail: toth.zoltan@kre.hu.

<sup>1</sup> A releváns esetjog kázusainak részleteit, valamint a nem közéleti szereplők sérelmére elkövetett defamatorikus deliktumokkal kapcsolatos strasbourgi gyakorlatot egy másik, a jelenleginél sokkal bővebb tanulmányunkban mindazonáltal megtalálja az Olvasó, l. ehhez: TÓTH J. Zoltán: A defamatorikus deliktumokkal kapcsolatos részes állami büntetőbírósi döntések megítélése a strasbourgi bíróság gyakorlatában. In: KOLTAY András – TÖRÖK Bernát (szerk.): *Sajtószabadság és médiajog a 21. század elején 4.* Budapest, Wolters Kluwer, 2017. 309–423.

<sup>2</sup> Mint látni fogjuk, az EJEB nemcsak a büntetést kiszabó, hanem az intézkedéssel végződő, vagy a bűnösséget megállapító (de tényleges hátrányos jogkövetkezményt nem alkalmazó) bírósági ítéleteket is érdemben elbírálja (és adott esetben egyezményellenesnek is nyilvánítja azokat).

védelmi ügyekkel, szerzői jogi ügyekkel), sajtóvétségekkel, szabálysértési ügyekkel, fegyelmi ügyekkel, nem defamatorikus büntetőügyekkel (pl. nemzeti jelkép megsértése, a gyűlöletbeszéd körébe tartozó deliktumok, államellenes cselekmények) stb. kapcsolatban születtek, mivel az EJEB precedensszerű (esetjogi jellegű) döntéshozatala miatt azok (ha büntetőjogi rágalmozási/ becsületsértési ügyekben nem nyertek – még – megerősítést) csak a polgári (szabálysértési, fegyelmi stb.) esetekre vonatkoznak.<sup>3</sup> A következőkben tehát csak azon határozatok elvi kitételeit mutatjuk be, amelyek politikusok és más közszereplők sérelmére megvalósított defamatorikus büntetőügyek kapcsán születtek, mert csak ezek azok, amelyek más, későbbi defamatorikus büntetőügyekben az újabb döntések meghozatalakor figyelembe vehetők, és elsősorban ezek azok, amelyekre az ilyen ügyeket a strasbourgi bíróság elé terjesztő személyeknek figyelniük kell. Lehetséges természetesen, hogy az ilyen (polgári stb.) ügyekben korábban kimondott elvi tételeket később a strasbourgi bíróság a defamatorikus büntetőügyek kapcsán is megerősíti, de az is, hogy utóbbiak esetében azokat vagy azok némelyikét nem tartja fenn, és a *distinguishing* technikáját alkalmazva azokra (a defamatorikus büntetőügyek sajátos jellege miatt) más szempontokat nyilvánít követendőnek.

Mi tehát jelen esszé keretén belül csak azokkal a határozatokkal foglalkozunk, ahol az EJEB a büntetőjogi rágalmozás és/vagy becsületsértés esetére (is) lefektette a tagállami bíróságok számára irányadó szempontokat. Ennek során kiválasztottuk az EJEB által hozott, az ügy érdemében döntő határozatok közül azokat, amelyek a legnagyobb jogi (szakmai) és/vagy társadalmi visszhangot váltották ki, illetve azokat, amelyek olyan *nóvumo*(ka)t tartalmaztak, melyek a hasonló tényállással rendelkező későbbi ügyek eldöntése során irányadó mintákként (kvázi precedensekként) szolgáltak vagy várhatóan a jövőben szolgálni fognak. Az ügyek szelektálása tehát nem véletlenszerű, hanem célzatos volt, elismerve a válogatás elkerülhetetlen szubjektivitását; célunk pedig minden kázus ismertetésével az volt, hogy – bár a konkrét eset tényein keresztül, de mindig a megállapítások *generális érvényességére* koncentrálna – feltárjuk a strasbourgi bíróság által lefektetett azon szempontokat, amelyeket figyelembe kell venni annak meghatározása során, hogy a véleménynyilvánítási szabadság korlátai közé befér-e bizonyos típusú közlések büntető szankciókkal történő elfojtása vagy sem (más szavakkal: egyes szabályok bizonyos körülmények között ténylegesen a szólás korlátozására szolgáló, elvileg legitim indokok körébe tartoznak-e vagy nem).

Mindezek alapján tanulmányunk a következő fejezetekre oszlik. Jelen bevezetést (1. fejezet) követően a 2. fejezetben ismertetjük a véleményszabadság-párti krédót lefektető, a „politikai szólásnak” a személyiségi jogok feletti primátusát kinyilvánító, 1986-ban eldöntött *Lingens*-ügy jogi indokait, valamint mai napig érvényes elvi megállapításait. A 3. fejezet a politikusokkal szembeni kifejezések EJEB általi értékelését, az EJEB ún. *posztlingensi* gyakorlatát tárgyalja; a 4. fejezet pedig az előbbi téma keretén belül azon ügyekkel foglalkozik, amelyekben a strasbourgi bíróság meghúzta a szólásszabadság határait, nevesítve azon szempontokat, melyek esetében a hazai jog és a tagállami bíróságok még egy politikus is egyezménykonform módon véd-

<sup>3</sup> Szigorúan véve a Bíróság határozatainak hatása még ennél is szűkebb körű, hiszen formailag minden EJEB-döntés csak a konkrét ügyre vonatkozik, de a strasbourgi Bíróságot jellemző esetjogi szemléletű bíraskodás miatt a gyakorlatban az ezekben a határozatokban kifejezésre juttatott mércék és indokok ténylegesen befolyásolják a későbbi döntések meghozatalát.

hetnek meg az öt rágalmozó vagy az ő becsületét megsértő személyekkel szemben.<sup>4</sup> Végül az 5. fejezet áttekinti az előző személyi körbe nem tartozó közszereplők sérelmére elkövethető rágalmozással, illetve becsületsértéssel kapcsolatos eseteket, amelyek az újabb strasbourgi gyakorlatban jelzik azt a lassú, fokozatos paradigmaváltást, aminek révén a közszereplő (politikus, közszolga stb.) fogalma helyébe egyre inkább a közügyben szereplő személy (illetve még általánosabban: a közügy) fogalma lép mint olyan kategória, amely alapján a véleménynyilvánítás korlátozhatóságának mértéke megítélhető.

## 2. A *Lingens*-döntés

A büntetőjogi rágalmozás és becsületsértés vonatkozásában az Emberi Jogok Európai Egyezménye 10. cikke bír jelentőséggel. E cikk a véleménynyilvánítási szabadságot biztosítja, valamint rögzíti azokat a feltételeket, amelyek alapján e szabadságot korlátozni lehet. A Római Egyezmény, 10. cikk, Véleménynyilvánítás szabadsága:

„1. Mindenkinek joga van a véleménynyilvánítás szabadságához. Ez a jog magában foglalja a véleményalkotás szabadságát és az információk, eszmék megismerésének és közlésének szabadságát országhatárokon túl és anélkül, hogy ebbe hatósági szerv beavatkozhasson. Ez a cikk nem akadályozza, hogy az államok a rádió-, televízió- vagy mozgókép vállalatok működését engedélyezéshez kössék.

2. E kötelezettségekkel és felelősséggel együtt járó szabadságok gyakorlása a törvényben meghatározott olyan alakszerűségeknek, feltételeknek, korlátozásoknak vagy szankcióknak vetendő alá, amelyek szükséges intézkedéseknek minősülnek egy demokratikus társadalomban a nemzetbiztonság, a területi sértetlenség, a közbiztonság, a zavargás vagy bűnözés megelőzése, a közegészség vagy az erkölcsök védelme, mások jó hírneve vagy jogai védelme, a bizalmas értesülés közlésének megakadályozása, vagy a bíróságok tekintélyének és pártatlanságának fenntartása céljából.”

A rágalmozás, becsületsértés, kegyeletsértés és a hasonló büntetőjogi tényállások állami bíróságok általi megállapítása és a rágalmozó stb. személyek megbüntetése tekintetében a véleménynyilvánítás szabadságára vonatkozó, a 10. cikk 2. bekezdésében meghatározott korlátozások közül általában mások jó hírneve vagy jogai védelme, a bizalmas értesülés közlésének megakadályozása, illetve a bíróságok tekintélyének és pártatlanságának fenntartása merülhet fel mint releváns és mérlegelhető indok;<sup>5</sup> de ezek közül is kiemelt jelentősége van a jó hírnév védelmének, azaz – általánosságban – a becsületvédelemnek.<sup>6</sup>

<sup>4</sup> E helyütt meg kell jegyezni, hogy az EJEB az uralkodókat érintő defamatorikus közlések megítélése során is alapvetően a politikus sértettek esetében alkalmazandó szempontokat juttatja érvényre; ezek részletezésétől azonban jelen tanulmányban eltekintünk.

<sup>5</sup> Látni fogjuk azonban, hogy elvileg más indokok is szóba jöhetnek; például a „zavargás megakadályozása” – ha azt (mint teszi ezt a Bíróság) rendkívül tág értelemben fogjuk fel, szintén a véleménynyilvánítás szabadság korlátozását igazoló gyakorlati indok lehet (vö. pl. a később bemutatandó *Castells*- vagy *Janowski*-ügyet).

<sup>6</sup> A véleménynyilvánítás szabadságára vonatkozó strasbourgi esetjoggal korábbi írások is foglalkoztak. Vö. pl.: GRÁD András – WELLER Mónika: *A strasbourgi emberi jogi bíráskodás kézikönyve*. Budapest, HVG-ORAC, 2011. 546–599.; CEU

A véleményszabadság és a jó hírnév jogai közötti összeütközést feloldó első nagy, mintaadó határozat az 1986-os *Lingens*-ügyben hozott döntés volt (*Lingens v. Austria*, no. 9815/82, 1986. július 8.). Az alapul szolgáló tényállás szerint egy osztrák magazin, a *Profil* újságíró-szerkesztője, Peter Michael Lingens 1975 októberében két különböző lapszámban egy-egy cikket jelentetett meg, amelyekben az akkori osztrák kancellárról, egyben az Osztrák Szocialista Párt (SPÖ) elnökéről, Bruno Kreiskyről (is) olyasmiket írt, amelyek őt a közvélemény szemében rossz színben tüntették fel. Az első október 14-én jelent meg, ebben Lingens azzal vádolta Kreiskyt, hogy egyes, vele koalícióra lépni törekvő azon politikustársait, akik korábban az SS kötelékében szolgáltak, politikai okokból védi, illetve Kreisky politikai kérdésekhez való hozzáállását a „leghitványabb opportunizmusnak” („*übelsten Opportunismus*”) nevezte. A második cikk egy héttel később, október 21-én jelent meg, ebben Lingens kritikát fogalmazott meg amiatt, hogy Kreisky békülékeny azokkal a korábbi nácikkal szemben, akik jelenleg politikusként tevékenykednek. Amellett érvelt, hogy Ausztria nem nézett szembe a múltjával, és ezért fennáll a veszélye annak, hogy az ország egy jövőbeli fasiszta mozgalom kezébe kerül; végül felrótta Kreiskynek a nácik áldozataival szembeni tapintat hiányát. Kreisky magatartását szerinte nem racionális, hanem csak irracionális alapon lehet kritizálni, és az „erkölcstelen” („*unmoralisch*”) és „méltatlan” („*würdelos*”).

Nem sokkal e cikkek megjelenését követően Kreisky magánvádas büntetőeljárást kezdeményezett Lingens ellen az osztrák Btk. 111. cikkében foglalt rágalmazás miatt. Az elsőfokú bíróság kimondta, hogy Lingens a „leghitványabb opportunizmus”, az „erkölcstelen” és a „méltatlan” szavak használatával rágalmazást követett el, ezért 20 ezer schilling pénzbüntetésre ítélte. A másodfokon eljáró Bécsi Fellebbviteli Bíróság az elsőfokú ítéletet helybenhagyta, a konkrét büntetés mértékét ellenben 15 ezer schillingre szállította le. Leszögezte, hogy a rágalmazás büntetőjogi tényállása az emberek közmegebecsültségét védi, ami politikusok esetében a közvéleményben jelenik meg. Bár a politikusoknak többet kell túrniuk, nekik sem kell túrniuk mindent, és nekik is joguk van reputációjuk alaptalan támadásokkal szembeni megőrzésére. Mivel a vádlott nem tudta bizonyítani, hogy Kreisky valóban, tényszerűen opportunistá ember lenne, ezért az elsőfokú bíróság bűnösséget megállapító ítélete a fellebbviteli bíróság szerint helyes volt. Az „erkölcstelen” és a „méltatlan” kifejezések tekintetében pedig azt állapította meg, hogy azok nem egyszerűen értékítéletek (ahogyan azt a terhelt állította), amelyek ilyenekként nem vitathatók, hanem olyan kijelentések, amelyek mögött valamilyen ténybeli alap kell hogy álljon. Így a bizonyítás terhe az állítást tevőn, azaz Lingensen volt, ő azonban nem tudta bizonyítani az állításait, és nem tudta elkülöníteni a saját kedvezőtlen értékítéleteit azokról a tényektől, amelyek alapján ezeket az értékeléseket tette.

---

Human Rights Student's Initiative: *Emberi Jogok Európai Bírósága: Szólásszabadság*. Budapest, CEU, 2002; *Freedom of expression in Europe. Case-law concerning Article 10 of the European Convention on Human Rights*. Strasbourg, Council of Europe Publishing, 2007; KOLTAY András: A közéleti szereplők hírnév- és becsületvédelme Európában. In: POGÁCSÁS Anett (szerk.): *Quaerendo et Creando. Ünnepi kötet Tattay Levente 70. születésnapja alkalmából*. Budapest, Szent István Társulat, 2014. 332–341. és 348–350.; VINCENT BERGER: *Az Emberi Jogok Európai Bíróságának joggyakorlata*. Budapest, HVG-ORAC, 1999. 463–486.; BÉKÉS Ádám: Büntetőjogi rágalmazás és becsületsértés. In: CSEHI Zoltán – KOLTAY András – NAVRATYIL Zoltán: *A személyiség és a média a polgári és a büntetőjogban*. Budapest, CompLex, 2014. 400–418.

Lingens az EJEB-hez fordult, mivel véleménye szerint az osztrák állam szerveként eljáró bíróság döntése sértette a Római Egyezmény véleménynyilvánítási szabadságot garantáló rendelkezését. A Bíróság az elfogadhatósági szempontok vizsgálatát követően az érdemi kérdésben való döntés meghozatalához, azaz az egyezménysértés megállapításához egy négylépcsős (ha az elsőt mint alapfeltételt nem számítjuk ide, akkor háromlépcsős) tesztet használ. Ennek „nulladik” fázisában megvizsgálja, hogy a kérelmező által hivatkozott cikket (jelen esetben az Egyezmény 10. cikkét) az állami szerv támadott aktusa érinti-e, vagyis azzal csorbul-e a kérelmezőnek az adott cikk által biztosított joga („*interference by public authority*”); az első érdemi vizsgálati szakaszban megállapítja, hogy a korlátozó aktust valamely állami jogi norma írta-e elő („*prescribed by law*”); másodikként elemzi, hogy az állam által előírt és a vélemény szabadságba való beavatkozást jelentő állami aktust egy legitim (az Egyezményben meghatározott valamely) cél indokolta-e; végül ha az előbbi feltételek teljesültek, vizsgálja, hogy az állami szerv beavatkozása szükségesnek tekinthető-e egy demokratikus társadalomban („*necessary in a democratic society*”), azaz hogy a beavatkozás a legitim célok megvalósításához szükséges mértékben történt-e.

A „nulladik”, az első és a második feltétel megvalósulása tekintetében a jelen tanulmányban bemutatott ügyek egyikében sem merül fel kétség; a gyakorlatban mindig a harmadik feltétel határozza meg azt, hogy a korlátozás jogszerű volt-e, vagy sérti az Egyezményt. Ennek megfelelően a „nulladik”, az első és a második kérdés jelen esetben is egyértelmű volt: Lingens véleménynyilvánítási szabadsága kétségkívül csorbult, mindez egy állami jogi normán alapult, vagyis a bíróság az ítéletét egy érvényes jogszabály alkalmazásával hozta meg, a cél pedig (mások jó hírnevének védelme) legitimnek minősült. A valódi dilemma az volt, hogy ezt a mértékű jogkorlátozást indokolta-e az említett védendő érdek. A strasbourgi bíróság ítélete tulajdonképpen a legitimnek elismert cél arányosságának vizsgálatán alapult, amelynek során megállapította a Bíróság vélemény szabadsággal kapcsolatos, későbbi ügyekben is mintaadóként funkcionáló és rendszeresen visszaidézett krédóját.

Az EJEB mindenekelőtt abból indult ki, hogy a „szükséges” (*necessary*) kitétel valamely „nyomós társadalmi szükséglet” (*pressing social need*) létét feltételezi. Az államok egy bizonyos körű mérlegelési szabadsággal (*margin of appreciation*) rendelkeznek, hogy megállapítsák, létezik-e ilyen szükség, de vitatott esetekben a Bíróság joga eldönteni, vajon az állami szervek átlépték-e ezt a határt, vagyis hogy egyrészt a konkrét esetben a véleménynyilvánítási szabadságba történt állami beavatkozás (itt: a jogerős osztrák bírósági ítélet) a legitim cél érdekében alkalmazva arányos volt-e (*proportionate to the legitimate aim pursued*), másrészt hogy azok az okok, amelyekre az osztrák bíróságok hivatkoztak, relevánsak és kielégítőek (*relevant and sufficient*) voltak-e. A Bíróság már a *Handyside*-ügyben<sup>7</sup> kimondta, hogy a mérlegelési jog nem lehet korlátlan, és a Bíróság joga a végső döntést meghozni arról, vajon egy korlátozás vagy büntetés összeegyeztethető-e az Egyezmény 10. cikke által védett véleménynyilvánítási szabadsággal. A Bíróság felülvizsgálati funkciójából az következik, hogy kiemelt figyelmet kell fordítania a „demokratikus társadalmat” meghatározó elvek vizsgálatára. Mivel a véleménynyilvánítási szabadság egy ilyen társadalom lényegi alapját, továbbá e társadalom és minden ember fejlődésé-

<sup>7</sup> *Handyside v. the United Kingdom*, no. 5493/72., 1976. december 7.

nek alapvető feltételét képezi, ezért a 10. cikkben biztosított jog nemcsak az olyan információk és eszmék kifejezése vagy terjesztése esetén alkalmazandó, amelyek pozitívak vagy semlegesek („»information« and »ideas« that are favourably received or regarded as inoffensive or as a matter of indifference”), hanem olyanok esetén is, amelyek támadják, megdöbbennek vagy felzaklatják az államot vagy a lakosság bármely részét („offend, shock or disturb the State or any sector of the population”). Ezek a pluralizmus, a tolerancia és a széles látókörűség azon követelményei, amelyek nélkül nincs demokratikus társadalom.<sup>8</sup>

Az EJEB szerint, ahogyan arra már a *Sunday Times* ügyben is rámutatott,<sup>9</sup> ezek az elvek különösen fontosak akkor, ha a sajtóról van szó. Bár a sajtó is köteles tiszteletben tartani mások becsületét, rá hárul a politikai jellegű és a közérdeklődésre számot tartó egyéb információk és eszmék megismertetése. Mindezek közlése nem egyszerűen a sajtó kötelezettsége, hanem egyzersmind a nyilvánosság joga is ezen információk és eszmék megismerése.<sup>10</sup> Emiatt az EJEB nem osztotta a bécsi bíróság azon értelmezését, miszerint a sajtó csak információt szolgáltat, amelyek értelmezése elsődlegesen már az olvasó feladata. A sajtószabadság a nyilvánosság számára a legjobb eszközt biztosítja ahhoz, hogy felfedje és formálja az eszmékről alkotott véleményeket és az emberek politikai vezetőkhöz való viszonyulását, amely végső soron a demokratikus társadalom lényegét jelentő politikai vita szabadságához járul hozzá.

Az EJEB – ezt követően sokat hivatkozott – krédója ezért a véleményszabadsággal kapcsolatban a következő. Egyrészt az elfogadható kritika határa politikusok esetében szélesebb kell hogy legyen, mint a magánszemélyek esetében, ők ugyanis – utóbbiakkal ellentétben – tudatosan teszik ki magukat annak, hogy a közvélemény és a sajtó minden szavukat és tetteiket alapos vizsgálatnak vessen alá, ezért többet kell tűrniük, mint a magánszemélyeknek. Kétségtelen ugyan, hogy a politikusoknak is joguk van jó hírnevük megőrzésére és az ezzel kapcsolatos jogi védelemre, még akkor is, ha nem magánszemélyekként, hanem politikusi minőségükben érintettek, ám ez esetben jó hírnevük védelmének igényét össze kell vetni a társadalom azon érdekével, hogy politikai ügyekben nyílt társadalmi vita folyjon. Másrészt meg kell különböztetni egymástól a tényeket és az értékítéleteket. A tények bizonyíthatók, míg az értékítéletek valósággal való egyezése eleve bizonyíthatatlan.

A konkrét ügyben a Bíróság azt állapította meg, hogy a „leghitványabb opportunizmus”, az „erkölcstelen” és a „méltatlan” kifejezéseket egy politikus, mégpedig az akkori osztrák kancellár politikai szereplésével összefüggésben, egy közérdeklődésre számot tartó ügy kapcsán folyó vitában használták. Ezek az éles viták általánosságban az osztrákoknak és különösen magának az akkori kancellárnak a nemzeti szocializmushoz és az egykori náci mai kormányzati szerepvállalásához való viszonyulásáról szóltak. Bár a magánvádló által sérelmezett két cikk tartalma és hangneme egészében kiegyensúlyozott volt, az ominózus kifejezések tűnhetnek úgy, mint amelyek sértik Kreisky jó hírnévhez való jogát. E kifejezéseket azonban az EJEB szerint nem lehet a kontextusukból kiragadni; azok egy olyan politikai vitában hangzottak el, amelyben maga Kreisky is hasonló stílusú véleményt fogalmazott meg egy másik közéleti szereplőről, Simon Wiesenthalról, a szervezetét „maffiának”, módszereit pedig „maffiamódszereknek” nevezve.

<sup>8</sup> Vö. *Handyside v. the UK*, 49. bek.

<sup>9</sup> *Sunday Times v. the United Kingdom*, no. 6538/74., 1979. április 26.

<sup>10</sup> Vö. *Sunday Times v. the UK*, 65. bek.

Az ilyen kifejezések használata a kemény politikai csatározásokban, különösen egy fontos politikai szituációban, a választások utáni napokban egyáltalán nem tekinthető szokatlanoknak, azokat tehát egy politikusnak túrnie kell. Kimondta a Bíróság azt is, hogy egy, az osztrák bíróságok által kiszabotthoz hasonló ítélet elretentheti az újságírókat attól, hogy a közösség életét érintő ügyekben hozzájáruljanak a nyilvános vitához, ezáltal akadályozva a sajtót feladatának teljesítésében: az információk közlésében és a közösség számára fontos ügyek szemmel tartásában – azaz a nyilvánosság „házórzó kutyája” (*public watchdog*) szerepének betöltésében.

Emellett azzal sem értett egyet az EJEB, hogy a kérdéses közlések rágalmozók lettek volna. A Bíróság szerint Lingens a vitatott kifejezésekkel nem tényeket állított, hanem értékítéletet fejezett ki, ezt pedig jóhiszeműen és olyan tények alapján tette, amelyeket sem maga a kancellár, sem senki más nem vitatott. Következésképpen azzal, hogy az osztrák bíróságok Lingens büntetőjogi felelősség alól való mentesülése érdekében e kijelentések valóságának bizonyítását várták el tőle, megsértették a kérelmező véleménynyilvánítási szabadságát, mivel e kijelentések fogalmilag bizonyíthatatlanok, az azok megtételének megfelelő okául szolgáló tényeket ellenben senki nem vonta kétségbe. Mindezek okán az EJEB egyhangúlag megállapította, hogy a rágalmozás miatt kiszabott pénzbüntetés sértette Lingens véleménynyilvánítási szabadságát, a jogerős ítélet a Római Egyezmény 10. cikkébe ütközött, mivel a Lingens véleménynyilvánítási szabadságába való beavatkozás a bíróságok részéről nem volt szükséges egy demokratikus társadalomban mások jó hírvéneke védelme céljából, lévén az egyébként jogszerű cél érdekében aránytalanul korlátozta e jogot.

### 3. A politikusokra vonatkozó közlések alapján indult ügyekben született határozatok: az EJEB posztlingensi gyakorlata

A *Lingens*-ügyben született krédót az EJEB lényegében a mai napig vallja; az újabb ügyekben felmerülő problémák alapján azonban azt folyamatosan csiszolja, fejleszti, finomítja. A következőkben csak a fontosabbnak számító határozatok lényegének ismertetésére törekszünk, a teljesség igénye nélkül. Jelen fejezet továbbá kizárólag a politikusokkal, illetve azoknak a nemzeti bíróságok által büntető eljárásban elítélt bírálóival kapcsolatos ügyeket tárgyalja; a más szempontból fontos eseteket a következő fejezetek tartalmazzák.

A *Lingens*-ügyet követő első jelentősebb kázus az *Oberschlick*-döntés volt (*Oberschlick v. Austria No. 1.*, no. 11662/85, 1991. május 23.). A több, véleményszabadsággal összefüggő EJEB-eljárásban is kérelmezőként szereplő Gerhard Oberschlick – Lingenshez hasonlóan – osztrák újságíró volt, aki a *Forum* című folyóirat szerkesztőjeként dolgozott. 1983. március 29-én az osztrák parlamenti választások kampánya során egy politikus, az FPÖ főtitkára, Walter Grabher-Meyer egy televíziós műsorban azon véleményének adott hangot, hogy az osztrák nőknek adandó anyasági támogatások összegét 50%-kal emelni kellene, így ösztönözve őket arra, hogy mind nagyobb arányban vállalkozzanak abortusz helyett a gyermek megszületésére és felnevelésére, míg a bevándorló, osztrák állampolgársággal nem rendelkező nőknek biztosítandó támogatásokat felére kellene csökkenteni. 1983. április 20-án Oberschlick és több más személy büntető feljelentést tett Grabher-Meyer ellen (amelyet később, 1983. június 1-jén az ügyészség elutasított), és még azon a napon a feljelentés teljes szövegét publikálta az általa szer-

kesztett lapban. Ebben többek között azt állította, hogy Grabher-Meyer megsértette a Nemzetiszocialista Német Munkaspárt (az NSDAP) újraalakítását megtiltó 1945-ös osztrák prohibíciós törvényt, amely miatt tíztől húsz évig terjedő szabadságvesztéssel lenne büntetendő. Oberschlick szerint Grabher-Meyer elgondolása és az NSDAP 1920-as kiáltványa, illetve az abban foglalt célok megegyeznek: az NSDAP is azt akarta, hogy a nem német nemzetiségűek csak látogatóként tartózkodjanak Németország területén, rájuk a németektől eltérő szabályok vonatkoznak, az állam mindenekelőtt a németek életfeltételeiről gondoskodik, továbbá ha nem lehet az állam teljes lakosságát ellátni, a nem német állampolgárokat ki kell utasítani a Birodalom területéről. (A náci párt ideológiája alapján – különösen az Anschluss után – az osztrákok is németnek minősültek.)

Két nappal később Grabher-Meyer magánvádat kezdeményezett Oberschlick ellen rágalmazás (az osztrák Btk. 111. §-a szerinti *Üble Nachrede*) miatt; a Bécsi Regionális Bíróság megismételt elsőfokú eljárásban megállapította a rágalmazást, és Oberschlicket főbüntetésként 4 ezer schilling pénzbüntetésre ítélte, amelyet meg nem fizetés esetén 25 nap szabadságvesztésre kellett átváltoztatni. Az ítélet indokolása szerint a későbbi kérelmező nem bizonyította, hogy állítása megfelel a valóságnak, vagyis hogy Grabher-Meyer nemzetiszocialista érzelmű lenne; az ugyanis, hogy Grabher-Meyer nézete xenofób gondolkodásra vall, még nem jelenti a nácizmusmal való azonosulását. Oberschlick fellebbezését a Bécsi Fellebbviteli Bíróság elutasította, kimondva, hogy megfelelő és igazolt alap nélkül érzékeltette azt, hogy Grabher-Meyer nemzetiszocialista attitűddel rendelkezne.

Oberschlick ezt követően az EJEB-hez fordult, amely – megismételve a *Lingens*-ügy eldöntése alapjául szolgáló összes fontosabb elvi tételét – megállapította, hogy az osztrák bíróságok ítéletei egyezményesértőek voltak; a *Lingens*-ügyben megfogalmazott krédót azonban két ponton is kiegészítette. Egyrészt az ítélet szerint a véleménynyilvánítási szabadságot már nemcsak a demokratikus társadalom, hanem az egyéniség kibontakoztatásának alapvető feltételként is védelemben kell részesíteni, vagyis e döntéssel az EJEB gyakorlatában megjelenik a szólásszabadság kettős igazolása. Másrészt a 10. cikk a kifejezésre juttatott eszmék és információk esetében nemcsak azok tartalmát védi, hanem a formájukat is, így az, hogy egy véleményt egy büntető feljelentésbe csomagolva tárlanak, nem teszi a védelemre kevésbé méltóvá a közlést. Ha tehát egy politikust érintő közlésről van szó, amelyet egy közérdeklődésre számot tartó, politikai jellegű ügyben tettek, a politikusnak magasabb tűrési kötelezettsége van. Egy politikusnak, aki maga is provokatív módon fejezi ki magát, számolnia kell az újságírók és a közvélemény részéről érkező erős reakciókkal. Mivel a közlés alapjául szolgáló tények (a közlés elhangzása, szerzője és tartalma) nem voltak vitatottak, a tények alapján kialakított és közzétett vélemény pedig értékítéletnek minősül, az EJEB megállapította, hogy Oberschlick elítélése nem volt szükségesnek tekinthető egy demokratikus társadalomban, sem a közlés tartalmát, sem pedig annak – egyébként szokatlan – formáját tekintve.

A következő, politikus(oka)t, pontosabban az azokból álló testületet, a kormányt érintő eset a *Castells*-döntés volt (*Castells v. Spain*, no. 11798/85, 1992. április 23.). Ez részint a két korábbi üggyhöz hasonló, részint azonban több szempontból is más problémákat vetett fel, amelyek miatt az EJEB ezen ügyben született határozata, bár az indokolása – természetesen – erősen épített a *Lingens*-döntésre, „saját jogán” is precedensjellegűvé vált. Az ügy előzménye, hogy Miguel Castells, a spanyol felsőház függetlenségpárti baszk szenátora mint akkori ellenzéki politikus éles kijelentéseket tett a spanyol kormánnyal szemben, azt állítva, hogy a Baszkföldön



elkövetett egyes gyilkosságok mögött a kormány áll, amely nem tesz meg semmit annak érdekében, hogy ezen gyilkosságok elkövetőit kézre kerítse, hanem az elkövetőkkel cinkosságot vállalva hozzájárul a gyilkosságokhoz. 1979 júniusában egy hetilapban egy cikket jelentetett meg, amelyben számos olyan gyilkosság kapcsán, amelyek elkövetője felderítetlen maradt, a spanyol hatóságokat azzal vádolta, hogy e „fasiszta gyilkosságok” elkövetőinek felderítésére a legkisebb erőfeszítést sem teszik, vagyis ezen elkövetők „teljes büntetlenséget” élveznek. Hozzátette, hogy miközben a jobboldal van hatalmon, és minden eszköz a rendelkezésére állna arra, hogy ezeket a bűntetteket felderítse, a – Castells szerint – ezen gyilkosságok mögött álló különböző szélső-jobboldali csoportoknak nemhogy a vezetőit, de egyetlen tagját sem tartóztatták még le vagy ítélték el. Azt is sérelmezte, hogy miközben az ETA tagjait „százával börtönzik be”, pártolóit pedig „ezrével veszik őrizetbe”, az előbbi „fasiszta” szervezetek háborítatlanul működhetnek. Szerinte a most hatalmon lévők ugyanazok, mint akik a Franco-érában hatalmon voltak, és az ő támogatásuk miatt nő a szélsőjobboldali csoportok aktivitása Baszkföldön. Castells tehát lényegében azt állította, hogy szerinte a kérdéses gyilkosságok mögött maga a kormány áll. Emiatt az ügyészség büntetőeljárást indított Castells ellen, a spanyol Legfelső Bíróság pedig 1983 októberében egy év egy nap letöltendő börtönbüntetésre ítélte „a kormány és közszolgák becsületének *kisebb* megsértése” miatt, továbbá eltiltotta mindenféle közhivatal viselésétől, vagyis a szenátor-ságtól is. (1983 decemberében azután az LB az eset körülményeire tekintettel saját hatáskörben felfüggesztette a szabadságvesztés végrehajtását, a közhivatal viselését megtiltó mellékbüntetés végrehajtását azonban nem; ez utóbbit végül a spanyol Alkotmánybíróság tette meg 1984 februárjában.)

Castells ezt követően a strasbourgi bírósághoz fordult, az Egyezmény 10. cikkében foglalt véleménynyilvánítási szabadságának megállapítását és kártérítést kérve. Az EJEB szerint – miután a *Lingens*- és az *Oberschlick (1)* ügyben kifejtett elvi indokokat (egyetlen kivétellel)<sup>11</sup> megismételte – a kormány mint testületi szerv becsületének a védelme legitim korlátozási indok lehet, amely az Egyezmény 10. cikk 2. bekezdésében meghatározott „zavargás megelőzésének” („*prevention of disorder*”) feleltethető meg, nem pedig pusztán „mások jó hírneve védelmének”. Azonban e cél érdekében is csak az arányosság követelményét szem előtt tartva lehet a véleménynyilvánítási szabadságot korlátozni, ez a konkrét esetet tekintve viszont nem állt fent. Nóvumként mondta ki a Bíróság, hogy a szólásszabadság mindenki számára fontos, de különösen az egy, a nép által választott képviselő számára, aki a választóit és ezáltal a választói véleményét képviseli, így megnyilvánulásaival az ő problémáikra irányítja a figyelmet és az ő érdekeiket védi. Ennek megfelelően egy ellenzéki parlamenti képviselő (szenátor) véleménynyilvánítási szabadságába való beavatkozás, illetve annak arányossága a legalaposabb vizsgálatot (*closest scrutiny*) követeli meg a Bíróság részéről. Az EJEB szerint pusztán az a tény, hogy Castells nem a Szenátusban, hanem egy hetilapban fejtette ki véleményét, nem indokolja mentelmi jogának megszűnését, így ez nem eredményezheti azt, hogy ezáltal elveszítse a jogát a kormány kritizá-

<sup>11</sup> Az egyetlen kivétel a szólásszabadság kettős igazolásának mellőzése volt, amivel az EJEB közvetlenül a *Lingens*-döntést követte, és negligálta az *Oberschlick (1)* döntésben kifejtett individuális (konstitutív, avagy alapjogi) igazolást.

lására. Bár a szólásszabadság nem korlátlan, és a zavargás megelőzése legitim korlát lehet, ám a sajtónak kiemelkedő szerepe van a politikai és egyéb közérdekű kérdésekre számot tartó eszmék és információk terjesztésében, amelyet egy jogállamban garantálni kell.

Castells a szélsőséges csoportok tagjai által Baszkföldön elkövetett és felderítetlenül maradt támadásokkal kapcsolatban vádolta meg a kormányt azzal, hogy e büntetett elkövetőinek büntetlenül maradásáért a kormány a felelős, vagyis egy politikai kérdésben foglalt állást. Bár a politikai vita szabadsága sem abszolút, a megengedhető kritika határai az egyes esetekben nem egyformák. Azt már a korábbi határozataiban is kimondta az EJEB, hogy egy politikus többet kell hogy tűrjön, mint egy magánszemély, a *Castells*-döntésben ehhez azt tette hozzá, hogy a kormánynak pedig még egy politikusnál is többet kell elviselnie; egy demokratikus társadalomban a kormány tettei vagy mulasztásai a legszigorúbb vizsgálatnak vethetők alá, mégpedig nemcsak a törvényhozás vagy a bírói szervek, hanem a sajtó és a közvélemény által is.

Azt is elvi éllel szögezte le a Bíróság, hogy az a domináns pozíció, amit a kormány elfoglal, szükségessé teszi az őt ért sérelmek miatti büntetőeljárások korlátozását, mivel a kormánynak számos egyéb eszköz is rendelkezésére áll, hogy megvédje magát az alaptalan támadásokkal, illetve az ellenzék vagy a média által kifejtett kritikákkal szemben. Mivel a konkrét ügyben Castells számos olyan tényről állított, amelyek az igazát bizonyíthatták volna, az ezek valóságának bizonyítására vonatkozó indítványt azonban a bíróságok (a hatályos jogszabályok alapján) elutasították, ezért a kérelmező elítélése és ezáltal az ő véleménynyilvánítási szabadságába való (büntetőjogi) beavatkozás nem volt szükséges egy demokratikus társadalomban.

Szintén szólásszabadság-párti döntés született több későbbi, a *Lingens*-ügyhöz hasonló kérdéseket felvető és hasonló jellegű tényállás alapján benyújtott állami bíróságok elleni kérelem ügyében. Ez történt 1992-ben a *Schwabe*-ügyben is (*Schwabe v. Austria*, no. 13704/88, 1992. augusztus 28.), amelyben az egyébként konzervatív reputációpárti osztrák bíróságok egy osztrák tartományi politikust, Karl T. U. Schwabét ítélték pénzbüntetésre részint rágalmazás, részint egy, az osztrák büntetőjogban létező speciális tényállás, konkrétan korábbi bűncselekmény „felhánytorgatása” miatt, vagyis azért, mert egy büntetését már letöltött személyt e korábbi cselekménye miatt vont felelősségre nyilvánosan. A Schwabe elítélése alapjául szolgáló kijelentés egy politikai vita során hangzott el, amely vita arról szólt, hogy közúti baleset okozásáért büntető bíróság által elítélt politikusnak helye van-e a közéletben. E vitában Schwabe egy sajtóközleményt bocsátott ki, amelynek kivonata több más lap mellett megjelent a *Kleine Zeitung* 1985. augusztus 20-i számában, a teljes szöveg pedig az ÖVP lapjában, a *Neue Volkszeitung*-ban, „Kettős mérce?” címmel. Ebben Schwabe arra figyelmeztette egy konkurens, FPÖ-s politikustársát (bizonyos Leopold Wagnert), hogy annak semmilyen erkölcsi alapja nincs Schwabe párttársát, a polgármesterként tevékenykedő, ÖVP-s Josef Tomaschitzot támadni amiatt, amiért korábban elkövetett ittas vezetése miatt nem mond le, ugyanis Wagner helyettese, az akkori karintiai kormányfőhelyettes Erwin Frühbauer maga is hasonló bűncselekményt követett el még 1966-ban, mégpedig „alkoholos állapotban” („*im alkoholisierten Zustand*”), amelyben egy ember meghalt, több másik pedig megsérült, azaz a baleset „két gyereket tett apátlanná”, ami miatt Frühbauert 1967-ben gondatlan emberölés címén hat hónap, három évre felfüggesztett szabadságvesztésre ítélték.

Ezt követően Frühbauer magánvádas eljárást kezdeményezett Schwabéval szemben az említett két bűncselekmény miatt, amely vádakot a Klagenfurti Regionális Bíróság megalapozottnak tartott, és Schwabét háromezer schilling pénzbüntetésre ítélte, amit meg nem fizetés esetén

30 napi szabadságvesztésre kellett átváltoztatni. Az EJEB Schwabe kérelmére kimondta, hogy az osztrák bíróságok megsértették Schwabe véleménynyilvánítási szabadságát, mert az általuk hozott büntető ítélet nem volt szükséges egy demokratikus társadalomban. Kiemelte a Bíróság, hogy a sérelmezett sajtóközleményt az ügy összes körülményének fényében kell nézni. A közlemény egy politikai vitában, közérdeklődésre számot tartó ügyben született, reakcióként egy másik politikai állásfoglalásra; célja nem Frühbauer előéletének (korábbi elítélésének) felhánytorgatása volt, hanem figyelemfelhívás arra, hogy olyasvalaki kéri számon a politikai erkölcsi elvek alkalmazását egy másik párt tagjával szemben, aki saját pártjának tagjaitól ugyanezt már nem várja el. Végül a két ügy összehasonlítása nem tényállítás volt, hanem értéktétele, így azok jogi szempontú teljes egyezőségének az igazolása, azaz a „valóság bizonyítása” sem volt megkövetelhető Schwabétól.

Gerhard Oberchlick második önálló ügye 1990-ben kezdődött és 1997-ben ért véget (*Oberschlick v. Austria No. 2.*, no. 20834/92, 1997. július 1.); ezúttal az osztrák bíróságok nem rágalmozás, hanem az osztrák Btk. 115. §-a szerinti becsületsértés (*Beleidigung*) miatt marasztalták el, ám az EJEB ezeket az ítéleteket is – Oberchlick korábbi ügyéhez hasonlóan – egyezményesértőnek találta. Az ügy alapja Jörg Haidernek, az FPÖ akkori vezetőjének egyik 1990. októberi nyilvános beszéde volt, amelyben a II. világháborús „katonák nemzedékét” dicsőítette. Azt állította, hogy minden katona, beleértve a német hadsereg katonáit is, „a békéért és a szabadságért” küzdöttek, és mindenkinek hálásnak kellene lennie nekik azért, mert megalapították „a mai gazdag és demokratikus társadalmat”. Emellett szerinte csak azok jogosultak élvezni a vélemény szabadságot, akik katonaként az életüket kockáztatták a II. világháborúban. Ezt a beszédet Oberchlick lapja, a *Forum* teljes terjedelmében leközölte, majd Oberchlick egy mintegy húszsoros kommentárt fűzött a beszédhez, amelynek a „Hülye, nem náci” (*„Trottel statt Nazi”*) címet adta. Haider magánvádas eljárást indított Oberchlick ellen becsületsértés miatt, amelyet a bécsi Regionális Bíróság szerint a „Trottel” szó használatával Oberchlick valóban elkövetett, ami miatt őt a bíróság 4 ezer schilling pénzbüntetésre ítélte, amit meg nem fizetés esetén tíz napi szabadságvesztésre kellett átváltoztatni. A fellebbezés folytán eljárta bécsi Fellebbviteli Bíróság helybenhagyta ezt az ítéletet, mivel véleménye szerint a kérdéses kifejezés túllépte a „megengedhető objektív kritika szintjét” (*„die Grenze sachlich zulässiger Kritik”*).

Az EJEB azonban nem osztotta ezt az álláspontot, és megállapította a 10. cikk sérelmét. Ebben az ügyben is felhívta a figyelmet arra, hogy az ügyet a maga egészében kell nézni, az összes körülmény fényében pedig Oberchlick kommentárja egyáltalán nem volt túlzó. Maga a cikk és annak a címe is egy olyan politikai jellegű vita részeinek tekintendők, amelyet maga Haider provokált ki; azok továbbá olyan véleménynek minősülnek, amelyek esetében egyrészt a valóság bizonyítása lehetetlen, másrészt amelyeknek ennek ellenére van kellő ténybeli alapjuk. Mindezek miatt az EJEB megállapította, hogy a bíróságok beavatkozása szükségtelennek minősült egy demokratikus társadalomban, azaz megsértették Oberchlick véleménynyilvánítási szabadságát.

A *Cumpănă és Mazăre* ügyben (*Cumpănă and Mazăre v. Romania*, no. 33348/96, 2004. december 17.) az EJEB szintén a szerződő állam bíróságai által elmarasztalt újságíró kérelmezőknek adott igazat, ehhez azonban még arra volt szükség, hogy a Nagykamara adjon útmutatást a hasonló típusú ügyek jövőbeni megítélésének a korábbi ügyekben megállapított szempontokkal egyező irányáról. Az ügy kérelmezői, Constantin Cumpănă és Radu Mazăre újságírók voltak, akik a *Telegraf* című constantai újság 1994. április 12-i számában egy olyan

cikket jelentettek meg, amelyben a korábbi constantai polgármester-helyettes (egy férfi), illetve az ő akkori tanácsadója, az újságcikk megírása idején már bíróként dolgozó jogász (egy nő) állítólagos korrupciós ügyeiről írtak. A cikk mellett egy karikatúra is megjelent, amely a két érintettet egy zsák pénzzel ábrázolja, oly módon, amelyből az olvasó félreérthetetlenül azt a következtetést vonhatja le, hogy kettejük között intim kapcsolat van. A politikus és a bíró is feljelentést tettek rágalmozás és becsületsértés miatt – az előbbit a korrupciós cselekménnyel, az utóbbit a karikatúrával kapcsolatban kérték megállapítani. Az elsőfokú bíróság mindkét újságíró elítélte mindkét vádpont miatt, a másodfokú bíróság pedig az ítéletet helybenhagyta. Az EJEB kamarája 2003 júniusában azt állapította meg, hogy a román bíróságok helyesen értékelték a cselekményeket, és egyezményesértés nem történt; ezt azonban a Nagykamara megváltoztatta, egyhangúlag, azaz 17 : 0 arányban mondván ki, hogy az újságírók véleménynyilvánítási szabadsága sérült, ám ezt kizárólag a büntetés súlyossága miatt értékelte ilyenképpen a Nagykamara. Az állított, illetve sugallt tények ugyanis megalapozatlanok voltak, azokat a kérelmezőknek, bár lehetőségük volt rá, nem sikerült bizonyítaniuk. A *Lešník*-ügy indokolása alapján az EJEB kimondta,<sup>12</sup> hogy névvel és pozícióval meghatározott személyek közvetlen megvádolása esetén a kérelmezőknek kötelességük megfelelő ténybeli bázissal szolgálni arra nézve, hogy kijelentéseik megalapozottak, különösen akkor, ha – mint a jelen ügyben – a vádak olyan súlyosak, hogy azok alapján büntetőeljárás indítható. A véleménynyilvánítási szabadság nemcsak jogokkal, hanem kötelességekkel is együtt jár, így az újságírók kötelesek jóhiszeműen, pontos és megbízható információkat szolgáltatva, az újságírói etikával összhangban eljárni. Mivel ez a jelen esetben nem történt meg, a román bíróságok bűnösséget kimondó ítéletei önmagukban nem egyezményesértőek.

Egyezményesértők ugyanakkor azok a szankciók, amiket e cselekmények miatt a román bíróságok kiszabtak. A szerződő államok nem alkothatnak olyan szabályozást, amely indokolatlanul akadályozná a médiát azon szerepének betöltésében, hogy a közösségi forrásokkal történő vélt vagy valós visszaélésekre figyelmeztesse a közvéleményt. Az emiatt kiszabandó túlzott szankcióktól való félelem „dermesztő hatást” gyakorol a sajtóra, ami indokolatlanul korlátozza az újságíróknak azt a jogát, hogy a közérdekű információkat terjesszék. A letöltendő börtönbüntetés, a közügyektől való eltiltás és az újságírástól való eltiltás külön-külön is, pusztán a jellegüknek fogva ilyen szankcióknak minősülnek, azok alkalmazása az EJEB szerint csak kivételes esetben (például gyűlöletbeszéd vagy erőszakra uszítás esetében) igazolható.<sup>13</sup>

A korábbiakhoz hasonló, a kérelmező 10. cikk által garantált jogának sérelmét megállapító következtetésre jutott a bíróság a *Malisiewicz-Gąsior*-ügyben is (*Malisiewicz-Gąsior v. Poland*, no. 43797/98, 2006. április 6.). Ami e körben fontos, az nem is a döntés maga, hanem az indokolás, amely – büntetőjogi rágalmozási/becsületsértési ügyek felülvizsgálata során először – új szempontokkal egészítette ki a *Lingens*-ügytől formálódó EJEB-gyakorlatot. Maga az ügy egy lengyel parlamenti képviselőjelölt, Izabela Malisiewicz-Gąsior és a lengyel alsóház (a Szejm) akkori alelnöke, Andrzej Kern vitájáról szól. A későbbi kérelmezőt Kern azzal vádolta meg, hogy a férjével együtt elrabolta az ő akkor 17 éves lányát. Kern hivatalosan indítványozta a lóddi

<sup>12</sup> Vö. *Lešník v. Slovakia*, no., 35640/97., 2003. március 11., 57. bek.

<sup>13</sup> Hasonló döntés született a *Sokolowski*-ügyben (*Sokolowski v. Poland*, no. 75955/01, 2005. március 29.) is. Ennek az ügynek a részletezésétől helyhiány miatt eltekintünk.

főügyésznek, aki mellesleg a barátja volt, hogy indítson eljárást a kérelmezővel és férjével szemben emberrablás miatt. A kérelmező lakásában még a rákövetkező éjszaka házkutatást tartottak, majd reggel, miután nem találtak semmit, Izabela Malisiewicz-Gąsior férjét megbilincselve az ügyészségre szállították kihallgatásra, később pedig magát a kérelmezőt is őrizetbe vették. Az állítólagosan elrabolt lány, miután megtalálták, azt vallotta, hogy szabad akaratából távozott szülei lakásából, akikkel már régóta rosszban van, és hogy ő kérte meg a barátját, hogy kísérje el őt. Az elfogultság miatt később kijelölt Poznańi Regionális Ügyészség ennek alapján végül bűncselekmény hiányában megszüntette a büntetőeljárást, megállapítva, hogy nem történt emberrablás.

Egy évvel az előbbi eseményeket követően, 1993 augusztusában a kérelmező ügy döntött, hogy politikai pályára lép, és szenátornak jelölteti magát. A választási kampány során közzétett cikkeiben leírta az egyébként a lengyel közvélemény által jól ismert, nagy publicitást kapott eseményeket, azt a „hatalommal való visszaélésnek” nevezve, és részletesen taglalva Kern szerepét. 1993 szeptemberében Kern magánindítványt terjesztett elő a lengyel Btk. 178. §-a szerinti rágalmazás miatt; a Skierniewicei Helyi Bíróság Kernnek adott igazat, a kérelmezőt bűnösnek találta rágalmazás vétségében, és őt ezért 18 havi, 5 évre felfüggesztett szabadságvesztésre ítélte, amelyet a fellebbezés folytán eljárt Skierniewicei Regionális Bíróság 12 hónap börtönbüntetésre csökkentett, három évre felfüggesztve.

Az ügyben született strasbourgi döntés indokolása megismételte a *Lingens*-ügy óta fejlődő, véleménynyilvánítási szabadságra vonatkozó krédót, ám azt tovább is fejlesztette. Egyrészt visszatért a szólásszabadság kettős igazolásához;<sup>14</sup> másrészt a *Sürek (I)* döntésére<sup>15</sup> hivatkozva kimondta, hogy a 10. cikk alapján csak nagyon kevés mozgásterük van az államoknak a „politikai beszéd” (*political speech*) vagy a „közérdekű kérdésekben folyó vita” (*debate on questions of public interest*) korlátozására,<sup>16</sup> illetve – ennek okán – nagyon fontos okoknak kell fennállniuk a politikai beszéd korlátozásának igazolására;<sup>17</sup> harmadrészt megerősítette, hogy az elfogadható kritika határai egy politikusnál mint olyannál (*a politician as such*) tágabbak, mint egy magán-személynél (*private individual*); végezetül, hogy a korlátozás indokának „relevánsnak és szükségesnek”, a korlátozásnak magának pedig az elérni kívánt céllal „arányosnak” kell lennie, azaz „méltányos egyensúlyt” kell biztosítani a véleménynyilvánítási szabadság védelme és a 8. cikk által biztosított magánélethez való jog részét is képező jó hírnév védelme között. Ez az adott ügyben messze nem történt meg: a kérelmező nemcsak (akkor már) egy politikus volt, hanem

<sup>14</sup> Ez gyakorlatilag szó szerint megegyezett a *Lingens*- és az *Oberschlick (I)* döntésben írottakkal.

<sup>15</sup> A *Sürek (I)* ügy [*Sürek v. Turkey No. 1*, no. 26682/95, 1999. július 8.] nem rágalmazáson, hanem a török jog alapján bűncselekménynek számító, „az állam egysége elleni propaganda terjesztésén” és „gyűlöletkeltésén” alapul, egyes megállapításai azonban a szólásszabadság védelme más eseteinek is mintául szolgáltak.

<sup>16</sup> Továbbra sem mondta ki tehát az EJEB (és ezt később sem teszi meg), hogy ilyen kérdésekben a szólásszabadság korlátozhatatlan, azt azonban igen, hogy (gyakorlatilag) csak rendkívüli esetekben van lehetőség annak korlátozására.

<sup>17</sup> „[V]ery strong reasons are required to justify restrictions on political speech.” Vö. még: *Feldek v. Slovakia*, no. 29032/95., 2001. július 12. A *Feldek*-döntés egyébként – magán az ítéleten túl – jelen téma szempontjából azért fontos, mert ebben a polgári bírósági ítéletet elbíráló határozatban jelenik meg a „közzszereplő” (*public figure*) toposza, amely az addigi „közzszolga” (*civil servant*) kifejezés helyébe lépett mint a nagyobb fokú kritika türéseire kötelezett személy nyelvi leképezése (vö. pl. *Feldek v. Slovakia*, 85., 87. bek.)]

egy szenátorjelölt, aki a választási kampány során tett a választók meggyőzését, így a választási vita részét képező olyan kijelentéseket, amelyek nem öncélúak voltak, és ha nyilatkozatai túlzóknak tekinthetők is, ezt a sértett, aki szintén egy (ráadásul befolyásos) politikus volt, tűrni volt köteles. A Bíróság szerint tehát a tagállami bíróságok nem vették figyelembe, hogy a szabad politikai vita a demokratikus társadalomban kiemelkedő fontossággal bír, különösen a szabad választásokkal összefüggésben, ennek figyelmen kívül hagyása esetén pedig a rágalmazás miatti büntető ítéleteknek a jövőre nézve „bénító” vagy „dermesztő” hatása (*chilling effect*) lehet általában véve a közügyekben folyó vitákra.

Ezt követően a hasonló, szerződő államokbeli bírósági ítéletek egyezménykonformitásának felülvizsgálata már az addig kitaposott úton ment vége. E körben számos további ítélet született és születik mind a mai napig; a teljesség igénye nélkül a következőkben ismertetünk néhányat. A *Standard Verlag* ügyben (*Standard Verlags GmbH and Krawagna-Pfeifer v. Austria*, no. 19710/02, 2006. november 2.) a *Standard* kiadóját, valamint a lap belpolitikai rovatának főszerkesztőjét, Katharina Krawagna-Pfeifert marasztalták el részben polgári jogi, részben büntetőjogi alapon, amiért egy cikket közöltek az Osztrák Szabadságpárt elnökéről, Jörg Haiderről és annak ügyvédjéről, Dieter Böhmendorfferről, akiket az osztrák bíróságok rágalmazás kísérletéért ítélték el, mert alaptalanul sároztak be egy magas rangú köztisztviselőt, aki ezen vádak miatt nem lehetett számvevőszéki elnök. Ezt az ítéletet az újságíró az érintett cikkben úgy kommentálta, hogy „Haidert elsőfokon elítélték amiatt, hogy tönkretette egy személy jó hírnevét és a jövőre vonatkozó reményeit.”, e kijelentésért azonban az osztrák bíróságok Haiderék indítványára a későbbi kérelmezőket rágalmazás miatt felelősségre vonták. Az EJEB első kamarája – eddigre megszilárdult gyakorlatához híven – azonban egyhangúlag kimondta, hogy a bíróságok ítéletei egyezményesértők. A valóság bizonyítását ugyanis csak tényállítások esetében lehet elvárni, a vitatott kijelentés azonban alapvetően nem tényállítás, hanem értékítélet volt. Tényállításként csak a vitatott mondat első felét lehet értelmezni, vagyis azt, hogy Haidert (és Böhmendorffert) rágalmazási kísérlet miatt elítélték; ez pedig a felek által sem vitatottan igaz. A kijelentés másik fele egy vélemény, amely a jó hírnév sérelme esetén is csak akkor szankcionálható, ha nem rendelkezik kellő ténybeli alappal (akkor viszont igen).

A *Lepojić*-ügyben (*Lepojić v. Serbia*, no. 13909/05, 2007. november 6.) Zoran Lepojić, a Szerb Kereszténydemokrata Néppárt (DHSS) babušnicai politikusa 2002-ben az önkormányzati választások kampánya során egy újságcikk címében a település polgármesterét „despotának” nevezte, és azzal vádolta meg, hogy „bűncselekménynek minősülő jogtalanságokat” követett el, illetve hogy „majdnem örült módjára” költi a város pénzét. A polgármester vádja alapján Lepojićot rágalmazás (*kleveta*) miatt ítélték 15 ezer dinár, végrehajtásában felfüggesztett pénzbüntetésre. Az EJEB azonban megállapította, hogy a kérdéses kijelentések egy politikai vita részei, azok nem tényállítások, hanem értékítéletek, amelyeket egy közszereplőnek fokozottan tűrnie kell, mivel azok nem a polgármester magánéletét, hanem közérdekű ügyeket érintenek.

A *Lepojić*-üggyel rokon volt az EJEB által két héttel azt követően eldöntött *Filipović*-ügy (*Filipović v. Serbia*, no. 27935/05, 2007. november 20.), amiben Zoran Filipovićot, ugyanezen város egy másik DHSS-es helyi politikusát úgyszintén rágalmazás miatt ítélték el, Lepojićhoz hasonlóan amiatt, mert hamis állításával megsértette a város akkori polgármesterének becsületét és jó hírnevét. Filipović a szerb bírósági döntések szerint egy választási gyűlésen azt mondta, hogy a város elöljárója „nem a megfelelő személy erre a feladatra”, mivel „már elszikkasztott 500 ezer német márkát” [nem polgármesterként, hanem még 1996-ban, egy állami cég vezető-

jeként – T. J. Z.]. A büntető bíróság Filipovićot is (ezúttal 6 ezer dinár) pénzbüntetésre ítélte; a döntést azonban a *Lepojic*-ügyben kifejtettekkel azonos indokokkal az EJEB egyezményesértőnek találta.

#### 4. A szólásszabadság határai és a személyiségvédelem érvényesülése a politikus sértettek elleni rágalmazási és becsületsértési ügyekben

A véleménynyilvánítási szabadságot – mint eddig láttuk – a politikusokat érintő kijelentésekkel kapcsolatban az Emberi Jogok Európai Bírósága meglehetősen tág határok között részesíti védelemben. Azonban e védelem – és ezáltal a politikusok tūrési kötelezettsége – sem korlátlan: még a politikusok sem kötelesek eltūrni a velük szembeni hamis tényállításokat, a minden ténybeli alap nélküli becsületsértést, a becsületüket vagy jó hírnevüket sértő olyan kijelentéseket, amelyeknek nincs közük közszereplői mivoltukhoz, azaz amely közlések kizárólag a magánéletükkel vannak kapcsolatban.<sup>18</sup>

A *Tammer*-ügyben (*Tammer v. Estonia*, no. 41205/98, 2001. február 6.) például éppen a magánélet sérelme miatt nem találta megalapozottnak a strasbourgi bíróság az észti bíróságok által felelősségre vont elkövető, az észti *Postimees* című lap újságírója és szerkesztője, Erno Tammer kérelmét arra, hogy az EJEB állapítsa meg, hogy az észti állam az őt becsületsértés miatt elítélő bírósági döntésekkel megsértette az Egyezmény 10. cikkét. A kérelmező újságíró az 1990–1992 közötti észti miniszterelnök, Edgar Savaasaar korábbi szeretőjét, későbbi feleségét, Vilja Laanarut sértette meg, amikor Tammer egy, a nővel annak emlékiratainak megírásán korábban együtt dolgozó íróval készített interjúbán az angolra vagy magyarra lefordíthatatlan *abielulõhkuja* (kb. „más házasságát tönkretéve”) és *rongaema* (kb. „alkalmatlan anyaként a gyereket elhagyó”) szavakkal illette őt. Laanaru becsületsértés miatt feljelentést tett Tammer ellen, az észti bíróságok pedig el is ítélték őt, az ezen ítélet ellen benyújtott kérelmet pedig az EJEB elutasította, mivel az észti bíróságok legitím cél, nevezetesen mások jogai megóvása érdekében, az arányosság követelményét túl nem lépve jártak el és hoztak döntést. Az EJEB elsõdlegesen annak tulajdonított jelentõséget, hogy a Laanarut érintõ kijelentések a sértettet magánemberi mivoltában érték, így Laanarunak a közéleti szereplõkkel, kivált a politikusokkal szemben elvárt magasabb fokú tūrési kötelezettségére Tammer nem hivatkozhat. Az igaz ugyan, hogy az e kifejezések alapjául szolgáló magatartásokat a sértett maga hozta nyilvánosságra, így e magatartások megtörténtének további közzététele nem jogellenes, arra tárgyyszerű módon lehetőség van, de a használt kifejezések ezen a határon túlmentek; olyan értékítéletet tartalmaztak, amelyet támadó nyelvezetben fogalmaztak meg, ez pedig nem volt szükséges ahhoz, hogy az újságíró az e magatartásokkal szembeni negatív véleményét kifejezze.

A további ügyekben a strasbourgi bíróság tényállításokkal (tehát nem véleménynyilvánítással) kapcsolatos eseteket, azaz a tagállami bíróságok által rágalmazásnak minõsített elköve-

<sup>18</sup> Ugyanakkor, ha e közlések a magánélettel vannak ugyan kapcsolatban, de összefüggésben állnak az érintett közszereplői mivoltával (illetve közszereplésével) is, azt az érintett – az egyéb feltételek megvalósulása esetén – már köteles túrni.

tési magatartásokat bírált el, amelyek központi gondolata az a megállapítás, hogy nem bizonyított tényállítások esetében a kijelentésért felelős személy (közlő, közzetevő stb.) büntetőjogi felelőssége megállapítható – azzal a tagállami bíróságok jogszerű módon, legitim cél érdekében, arányosan korlátozzák az Egyezmény 10. cikke által garantált véleménynyilvánítási szabadságot. Az e vonatkozásban mintaadó *Radio France* ügyben (*Radio France and Others v. France*, no. 53984/00, 2004. március 30.) az EJEB három kérelmező, a Radio France rádiós műsorszolgáltató, Michel Boyon, az előbbi műsorszolgáltató igazgatója, és Bertrand Gallicher újságíró ügyében döntött. 1997. február 1-jén a *Point* nevű hetilapban megjelent egy cikk, amelyben Michel Junot-ról, Jacques Chirac francia elnök és egykori párizsi főpolgármester 1977–1995 közötti főpolgármester-helyetteséről azt derítették ki, hogy 1942–1943 között Pithiviers prefektushelyettese volt, ilyen minőségében pedig közreműködött körzete, Loiret két gyűjtőtáborba rendezésének fenntartásában, ahol zsidók ezreit tartották, mielőtt Drancyn keresztül Auschwitzba internálták őket. 1997. január 31-én az elsőrendű kérelmező által működtetett France Info rádiócsatornán Bertrand Gallicher egy riportot közölt, amelyben állítása szerint a *Point*-ban másnap megjelenő cikk alapján beszélt Junot II. világháború alatti tevékenységéről. Ebben a műsorban elhangzott, hogy „a *Point* nevű hetilap szerint [...] Junot [...] bevallja, hogy ő szervezte a deportáltak Drancyba szállítását” (miközben ilyen kijelentés a cikkben nem szerepelt). E közlést lényegileg egyező tartalommal a rádióállomás még 62 alkalommal megismételte, mindannyiszor hangsúlyozva, hogy az információ a hetilap cikkén alapul. Junot egyrészt polgári jogi, másrészt büntetőeljárás kezdeményezett, utóbbit a későbbi természetes személy kérelmezőkkel szemben. A Párizsi Büntetőbíróság, majd a Párizsi Fellebbviteli Bíróság megállapította mind a magánjogi, mind a büntetőjogi felelősséget, utóbbi tekintetében Boyont és Gallicher-t 20-20 ezer frank pénzbüntetésre ítélte. Megállapította, hogy azt a tényt, miszerint Junot lenne felelős a két táborba összegyűjtött zsidók deportálásáért, mivel ő szervezte meg a foglyok transzportját, illetve ő felügyelte több ezer zsidó deportálását, a kérelmezők nem tudták bizonyítani. A kijelentés tehát tényállítás volt, amely a hivatkozott cikkben nem is szerepelt, e kijelentés valóságát pedig nem sikerült igazolni, így a rágalmozás deliktumának megállapításával a francia bíróságok a szerződő állam hatóságainak biztosított mérlegelési lehetőség keretein belül maradtak. Elvi jelleggel mondta ki a bíróság azt is, hogy e mérlegelési lehetőség terjedelmét tekintve „egy rágalmozás miatt kiszabott büntető szankció önmagában nem tekinthető aránytalannak”.<sup>19</sup>

Az ügy azon egyszerű tanulsága, hogy „hazudni még egy közszereplő kárára sem szabad”, nem sokkal később megjelent egy másik EJEB-döntésben is. A *Lindon*-ügyben (*Lindon, Otchakovsky-Laurens and July v. France [GC]*, no. 21279/02 és 36448/02, 2007. október 22.) az ugyancsak a francia bíróságok által rágalmozás miatt elítélt terheltek az ismert szélsőjobboldali politikus, a Nemzeti Front akkori elnöke, Jean-Marie Le Pen sérelmére követték el bűncselekményüket, ami miatt a büntető eljárás végeredményeként pénzbüntetést kaptak. Az ügy alapja Mathieu Lindon író *Le Procès de Jean-Marie Le Pen* („Jean-Marie Le Pen tárgyalása”) című regénye volt, amely valós események alapján készült, és amelyben a politikust Lindon lényegében azzal vádolja meg, hogy felelős egy (regénybeli, de valós esetre hasonlító) gyilkosságért. A Párizsi Büntetőbíróság (később a Párizsi Fellebbviteli Bíróság által helybenhagyott)

<sup>19</sup> Radio France and Others v. France, 40. bek.



ítéletében a könyv felelős kiadóját, Paul Otchakovsky-Laurens-t bűnösnek találta rágalmazás vétségében, magát Lindont pedig e bűncselekmény bűnsegédjeként vonta felelősségre, és 15-15 ezer frank pénzbüntetése ítélte őket. A bíróság szerint a könyv egésze – egy fikciós történetbe ágyazva – nyilvánvalóan Le Pen portréja, ahogyan arra már a cím is utal. Az olvasó már rögtön a regény elején arra a következtetésre jut, hogy az Le Pen kritikája, különösen azért, mert az írottakat egyértelműen valós és aktuális események inspirálták. A regény célja egy meghatározott kép bemutatása Le Penről, ezért a szöveg, irodalmi értékétől függetlenül, alkalmas arra, hogy az érintett becsületét és jó hírnevét sértse, a terheltek jóhiszemősége pedig a körülmények alapján nem áll fent.

Serge July, a harmadrendű kérelmező a *Libération* című újság felelős kiadója volt. A lap Lindon és Otchakovsky-Laurens elsőfokon történt elítélése után egy 97 kortárs író által aláírt petíciót jelentetett meg, amiben az aláírók kifejezték egyet nem értésüket az ítélettel. A petíció így kezdődött: „A *Le Procès de Jean-Marie Le Pen* című könyvből származó azon kitételek, amelyek miatt Mathieu Lindont és a kiadóját elítélték, nem rágalmazók. Készek vagyunk ugyanezeket könyvben leírni. Amit írni fogunk, Le Pen ellen írjuk.” Majd a petícióban megismétlik azt a négy idézetet, amelyek miatt Lindont és Otchakovsky-Laurens-t elítélték, mindegyik után külön hozzátéve, hogy „az felfogásom szerint nem rágalmazó, és ugyanezt hajlandó vagyok leírni egy regényben.” Le Pen emiatt eljárást kezdeményezett July ellen, akit a Párizsi Büntetőbíróság, majd a Párizsi Fellebbviteli Bíróság rágalmazás miatt ugyancsak elítélt; ő is 15 ezer frank pénzbüntetést kapott.

A kérelmezők által indított eljárásban az EJEB Nagykamarája megállapította, hogy a francia állam nevében eljáró büntetőbíróságok nem követtek el egyezményesértést. Egy személynek, még ha politikus is, egy „gyilkos banda főnökéhez” történő hasonlítása, illetve az a kijelentés, hogy egy gyilkosság az ő tanácsára történt, túllépi a megengedhető kritika határait. Legitim cél annak biztosítása, hogy még a politikai viták is a visszafogottság és a korrektség bizonyos minimális keretei között folyjanak, még egy olyan ellenféllel szemben is, aki a politikai spektrum szélén foglal helyet. Továbbá az újságírók azon jogának védelme, hogy az információkat a közérdeklő ügyekben terjesszék, előfeltételként azt is megköveteli részükről, hogy jóhiszeműen és a valóságnak megfelelő ténybeli alapon (*accurate factual basis*), megbízható és pontos információt szolgáltatva, az újságírói etikával összhangban járjanak el. A véleménynyilvánítási szabadság kötelezettségekkel és felelősség jár együtt, amelyeknek még a komoly közérdeklődésre számot tartó ügyek vonatkozásban is érvényesülniük kell.

Az ez utáni strasbourggi gyakorlat már csak követi a két előző ügyben ismertetett döntési és érvelési mintát. Hasonló következtetésre jutott például az EJEB a *Makarenko*-ügyben is (*Makarenko v. Russia*, no. 5962/03, 2009. december 22.), ahol a rágalmazást elkövető kérelmező, Anatolij Mihajlovics Makarenko egy politikust – bármilyen erre utaló információ vagy bizonyíték nélkül – azzal vádolt meg, hogy részt vett egy – ellene szervezett – gyilkossági kísérletben. Az emiatti elítélése okán ugyan az EJEB-hez fordult, az azonban kérelmét elutasította. Az EJEB ebben az ügyben is leszögezte, megismételve a *Radio France* és a *Lindon*-ügyekben kimondott elvi tételt, hogy büntetőjogi eszközök rágalmazás elkövetése miatt történő alkalmazása önmagában nem tekinthető az elérni kívánt célhoz, azaz mások jogai védelméhez képest aránytalannak. Növumként továbbá azt is hozzátette, hogy az sem egyezményesértő, ha a szerződő állam joga a rágalmazás miatt eljárás alá vonttól követeli meg az általa tett állítások bizonyítását.

Végül az előbbi határozatokban lefektetettekkel azonos elvi következtetésre jutott a Bíróság a *Gașior*-ítéletben is (*Gașior v. Poland*, no. 34472/07, 2012. február 21.). Wanda Gașior éppen egy prominens politikus, korábbi ügyész, parlamenti képviselő és miniszter, az azóta elhunyt Zbigniew Wassermann megrágalmazása miatt nyilvánították bűnösnek két olyan, egy televíziós társaságnak címzett, de nyilvánosságra nem került levele miatt, amelyben valótlan tényeket állított Wassermannról; többek között azt, hogy Wassermann nem fizette ki a Gașior vejének építőipari cége által elvégzett munkákat – holott ez tényszerűen, polgári bíróság által is megállapítottan nem volt igaz. Emiatt Wassermann magánvádas eljárást kezdeményezett Gașior ellen, amelyben a Krakkói Helyi Bíróság, majd a másodfokon eljáró Krakkói Regionális Bíróság is bűnösnek találta a vádlottat a lengyel Btk. 212. §-a szerinti rágalmozás vétségében, és azon túl, hogy magánjogi következményként 1000 zloty megfizetésére kötelezte őt a politikus részére, elrendelte, hogy az elkövető írásban kérjen bocsánatot a sértettől, a büntetőeljárás folytatását pedig a bocsánatkérés megtörténtétől tette függővé, vagyis azt felfüggesztette. Az ezen ítélet elleni kérelem miatt érdemi vizsgálatot lefolytató strasbourgi bíróság megállapította, hogy a Gașior által írt két levél valóban tényállítást (mégpedig meglehetősen súlyos vádak) tartalmazott, amelyek esetében a valóság bizonyításának elrendelése helyénvaló volt, ez alapján viszont a tényállítás valótlannak bizonyult. A Bíróság elvi éllel leszögezte: noha a politikusokat érintő kritika határai tágabbak, mint másokéi, ebből nem következik, hogy egy politikusnak ne lenne lehetősége megvédenie magát, ha úgy ítéli meg, hogy a rá vonatkozó közlés téves, és az alkalmas a közvélemény megtévesztésére. Ennek fényében egy olyan büntető ítélet, amelyben – büntetőjogi következményként – mindössze (az eljárás felfüggesztése mellett) nyilvános bocsánatkérésre kötelezik a bíróságok a vádlottat, vagyis pusztán az a tény, hogy a rágalmozást büntetőjogi eszközökkel szankcionálják, önmagában nem tekinthető aránytalannak.

## 5. Egyéb esetek

E fejezetben, a teljesség igénye nélkül, bemutatunk néhány olyan ügyet, amelyek nem illenek bele (teljesen) a korábbi fejezetekbe. Ezek közül az első a *Dalban*-ügy (*Dalban v. Romania* [GC], no. 28114/95, 1999. szeptember 28.), melynek kérelmezője, Ionel Dalban egy hetilap újságírója volt, aki egy 1992. szeptember 23-i cikkében a Roman nevű romániai város egyik cégének, a Fastrom nevű vállalatnak az igazgatójáról írt, bűncselekményekkel és visszaélésekkel vádolva meg őt. Egy helyen „a helyi kommunista nómenklatúra kivételezett tagjának” nevezte, aki a cikk címe szerint – miközben igazgatóként „minden hónapban százezreket keresett” – „tízmilliókat csalt el”. Dalban szerint az igazgató többek között 23 millió lejnyi kárt okozott a vállalat árújának a központi raktárból történő, a könyvelésben meg nem jelenő (így kimutatható leltárhányt nem okozó) összeg elsikkasztásával, amely pénzt azután „testvériesen elosztottak”, illetve másfél éven keresztül jogtalanul engedte át a vállalat szolgálati autóját egy ottani szenátor részére, aki hétvégente azzal ment ki a bacăui repülőtérré, és jött vissza vele.

1994-ben az elsőfokú bíróság háromhavi, végrehajtásában felfüggesztett börtönbüntetésre ítélte Dalbant rágalmozás miatt, továbbá 300 ezer lej kártérítés megfizetésére is kötelezte őt, ezt az ítéletet a másodfokú bíróság még ugyanebben az évben helybenhagyta. A sikkasztás vádját a bíróság bizonyítatlannak minősítette, továbbá az sem volt igaz, hogy az igazgató „százezreket keresett”, mert a hivatalos fizetése havi 55 ezer lej volt. Végül a szolgálati autót a helyi prefektus

kérésére biztosította a szenátornak, amely a Szenátusra vonatkozó házszabályi rendelkezések alapján járt a szenátoroknak. Dalban a jogerős döntést követően az EJEB-hez fordult.

A kérelmező 1998 márciusában elhunyt, majd 1999 márciusában a Legfelső Bíróság megállapította, hogy az igazgatóval szemben Dalban valóban nem követett el rágalmazást, mivel bár állításai bizonyítatlanok maradtak, jóhiszeműen járt el; a szenátorral szembeni rágalmazás vonatkozásában azonban azt állapította meg, hogy az ítélet jogszerű volt, de az elhunyt halála miatt az eljárást megszüntette (így a szenátor sérelmére elkövetett rágalmazás miatt őt elítélő másodfokú döntés hatályban maradt).

Az EJEB – miután elfogadta, hogy az özvegy a vélt jogsértés „áldozatának” (*victim*) tekinthető – érdemi döntésében leszögezte, hogy a sajtó alapvető feladata a közérdeklődésre számot tartó ügyekben az eszmék és információk terjesztése, ami (akár túlzó vagy provokatív szóhasználat esetén is) csak kivételesen korlátozható. Ez esetben egyértelműen ilyen ügyről van szó, ezért nem fogadható el, hogy egy újságíró megakadályozzanak kritikai nézeteinek kifejtésében; ellenkezőleg, az újságíró akkor is megilleti a szabad szólás, ha nincs egyértelmű bizonyíték arra, hogy állításai teljességgel valótlanként vagy azok kizárólag lejárató kampányként szolgálnak. Mindezek miatt az olyan nem teljesen alap nélküli kijelentések, mint az érintettekkel kapcsolatos kritika nem volt egyezménykonform módon korlátozható, vagyis az aránytalan beavatkozást jelentett az újságíró véleménynyilvánítási szabadságába.<sup>20</sup>

Nem történt viszont egyezményesértés abban a szintén romániai ügyben (*Constantinescu v. Romania*, no. 28871/95, 2000. június 27.), amelyben a román bíróságok egy tanárszakszervezet egyik helyi főtisztját, Mihail Constantinescut ítélték el rágalmazás miatt, amiért az egy újságírónak kifejezte azon véleményét, hogy az ügyészség az adott szakszervezet korábbi vezetőivel szembeni nyomozást szándékosan húzza el, azért, hogy a szakszervezeti törekvéseket akadályozza, ennek során pedig több másik, az adott szakszervezet irányításában korábban részt vett vezetőt „sikkasztóknak” (*delapidatori*) nevezett. Az adott szakszervezetet korábban vezető személyekkel szemben ugyan valóban indult nyomozás csalás és hűtlen kezelés miatt (ennek vélelmezett kísérletetése miatti felháborodásának adott hangot a kérelmező), azt azonban az ügyészség vádemelés nélkül megszüntette, az ominózus kijelentésre pedig ezt követően került sor. Az elsőfokú bíróság jogerős ítéletében 50 ezer román lej pénzbüntetésre ítélte Constantinescut, magánjogi szankcióként pedig kötelezte őt mindhárom sértett részére 500-500 ezer lej nem vagyoni kártérítés megfizetésére, amely kötelezettségeinek a kérelmező eleget is tett. Végül 2000 februárjában a Legfelső Bíróság megsemmisítette ezt a bírósági döntést, mivel a bizonyítékok alapján úgy látta, hogy a rágalmazás megállapításához szükséges sértő szándék hiányzott, a befizetett pénzt ugyanakkor a kérelmező nem kapta vissza.

Az EJEB megállapította, hogy nemcsak a mérlegelt cél (mások jogainak és jó hírnevének védelme) volt legitim, de az ennek érdekében alkalmazott eszközök sem voltak aránytalanok, így a véleménynyilvánítási szabadság korlátozása nem sértette az Egyezmény 10. cikkét. A kérelmező ugyanis a Bíróság szerint más, rágalmazást meg nem valósító szavakkal is kifejezhette volna a véleményét a szakszervezetek függetlenségéről vagy a bíróságok munkájáról, ha a szándéka pusztán az ezzel kapcsolatos értékítélet közlése lett volna, ehhez nem volt szükséges bűncselek-

<sup>20</sup> A közügyekre vonatkozóan a '90-es évek végére kialakult gyakorlat kiforrottságát mutatja, hogy a fentiek fényében egyébként „tisztának” és „egyértelműnek” aligha nevezhető ügyben egyhangú (17 : 0 arányú) döntés született.

mény elkövetésével vádolnia olyasvalakiket, akikkel szemben folyt ugyan büntetőeljárás, de akiket a kérdéses cselekmény miatt nem ítélték el. Az alkalmazott szankció (a pénzbüntetés és a kártérítés) sem volt aránytalan, így a román bíróságok az eredeti ítélettel nem lépték túl a tagállamok számára biztosított mérlegelési szabadság határait.

A 10. cikk sérelmét állapította meg ellenben az EJEB a *Selistö*-ügyben (*Selistö v. Finland*, no. 56767/00, 2004. november 16.), amelynek tárgya a híresztelés mikénti megítélése volt. Seija Selistö újságíró 1996 januárjában és februárjában két cikket jelentetett meg a *Pohjalainen* című megyei újságban, amelyek egy fiatal nő haláláról szóltak, aki a Seinäjoki Központi Kórházban egy rutinműtét közben szenvedett olyan sérüléseket, amelyekbe belehalt. Az első cikk egy, az elhunyt nő férjével készült riportot tartalmazott, amelyben a férfi az operáló sebészek ellen indított büntetőeljárásról, illetve általában arról beszélt, hogy a sebészek egyike, akit a cikk nem nevezett meg név szerint, alkoholos befolyásoltság alatt végezte a műtétet;<sup>21</sup> a második cikkben pedig Selistö az ebben az ügyben keletkezett nyomozati iratokból idézett. A sebész elleni nyomozás végül nem talált bizonyítékot sem foglalkozási vétség, sem gondatlan emberölés elkövetésére, így a sebész elleni nyomozást az ügyészség megszüntette; a két cikk ezt követően született meg. Ezen cikkek miatt az ügyészség feljelentést tett az újságíróval szemben rágalmazás miatt, amelyhez maga a sebész is csatlakozott, a finn bíróságok pedig el is ítélték őt; jogerősen – mindkét cikk miatt – 50 napi tételnyi, összesen 8300 márka pénzbüntetésre. A jogerős ítélet értelmében a cikkek szerint a nő halála a sebész hibájából következett be, illetve a cikkek azt a látszatot keltették, hogy a sebész ittasan műtötte meg a beteget. A sértett ugyan nem volt személy szerint megnevezve, de a betegek számára kikövetkeztethető volt a személye, így jó hírre sérült, amiért az újságíró felelőssé tehető. Az írások rágalmozó jellegűek voltak, a híresztelt tények pedig nem voltak bizonyíthatók, így a bűncselekmény a bíróságok szerint megvalósult.

Az EJEB azonban ezzel nem értett egyet, és megállapította, hogy a bíróságok túllépték a számukra biztosított mérlegelési lehetőséget, amikor az újságírót hamis tények híresztelése miatt rágalmozásért elítélték. Mindenekelőtt leszögezte, hogy a kérdéses cikkek az egészségügyi ellátás olyan aspektusával foglalkoztak, amely közérdeklődésre tarthat számot; a cikkek továbbá nemcsak nem neveztek meg a sebészt, de a koráról vagy a neméről sem árultak el információkat, azaz a nyilvánosság nem ismerte meg a személyazonosságát. Emellett az újságíró lehetőséget biztosított az érintett számára véleménye kifejtésére, ezzel azonban az orvos nem élt. A cikk tárgyias volt, azért pedig az újságíró nem tehető felelőssé, ha hivatalos forrásokból (például – mint a második cikkben – rendőrségi jelentésekből) idéz, sem azért, ha közvetíti mások (jelen esetben az özvegy férfi) szavait, ha azt egyébként pontosan teszi, különben a sajtó nem tudná ellátni feladatát, a nyilvánosság őrének szerepét.

Végül két olyan esetet is érdemes elemezni, amelyekben az EJEB a közszereplői minőséget már a közügyekben való részvétel alapján állapítja meg, vagyis a fokozott védelem (így a szólás- szabadság kisebb korlátozhatósága) nem a kritizált személy *foglalkozásához* kötődik, hanem ahhoz, hogy a közlő közérdeklődésre számot tartó ügyben (röviden *közügyben*) szólalt-e meg. Mindkét ügy főszereplője Željko Bodrožić szerb újságíró volt, és az ügyek tartalmilag is kap-

<sup>21</sup> „*With alcohol in his blood.*”

csolódnak egymáshoz; nem véletlen, hogy az EJEB egyazon napon is döntött róluk, a két ítélet indokolása pedig sok párhuzamosságot mutat. Az első ügyben (*Bodrožić v. Serbia*, no. 32550/05, 2009. június 23.) az újságíró egyedül szerepelt kérelmezőként; azért fordult a Bírósághoz, mert a szerb bíróságok elítélték őt egy történésszel szemben elkövetett rágalmazás és becsületsértés miatt. A Szerbia-szerbe ismert történész az újvidéki televízió egyik műsorában annak a sajátos történelmi nézetének adott hangot, hogy Baranya horvát megszállás alatt volt, és hogy a Vajdaságban élő szlovákok, románok, de mindenekelőtt a legnagyobb ottani kisebbséget alkotó magyarok „gyarmatosítók”. Szerinte horvátok egyáltalán nem is élnek a Vajdaságban, a magyarok pedig főként szlávok, mert „olyan szép szláv arcuk van”.

A műsort követő hetekben számos politikus (köztük a kulturális miniszter), párt, civil szervezet és magánszemély is megszólalt és tiltakozását fejezte ki, illetve kérte a szerb médiahatóság vizsgálatát és a televízió megbüntetését. E megszólalások közé tartozott Bodrožić cikke is, amelyet a *Kikindske* című újságban jelentetett meg, amelynek abban az időben a szerkesztője is volt. Ebben többek között a történészt magát „hülyének”, nézeteit pedig „fasiszta orientáltságúnak” nevezte. Emiatt a történész feljelentette őt, az ennek ügyében tartott első meghallgatáson azonban Bodrožić kijelentette, hogy nem akar békülni olyasvalakivel, aki „a szerb fasiszta mozgalom tagja”. E kijelentése miatt újabb feljelentés született, a két ügyet egyesítették, majd a szerb bíróságok Bodrožićot rágalmazás és becsületsértés miatt 15 ezer szerb dinár pénzbüntetésre ítélték.

Az elsőfokú bíróság szerint jelen esetben a sértő szándék egyértelműen megvolt, a kifejezések pedig objektíve sértők voltak, azaz alkalmasak a történész jó hírvének rombolására. A történész pusztán tudományos kutatásaiból folyó megállapításainak adott hangot; ehhez képest a „hülye” kifejezéssel Bodrožić kifejezett célja a történész megsértése volt (e kifejezés tehát becsületsértő), a „fasiszta” minősítés pedig tényszerűen nem felel meg a televíziós műsorban kifejezett tartalomnak, mivel a fasiszta emberek csoportjainak a kiirtását jelentette nemzetiségük vagy vallásuk miatt, ilyesmiről azonban a történész nem beszélt (vagyis e kifejezés használatával Bodrožić rágalmazást követett el).

A Bíróság azonban másképp látta. A tényállítás/értékítélet dichotómia alapján e kijelentéseket az utóbbi kategóriába tartozónak minősítette, azaz olyan véleményeknek, amelyek mögött valamely ténybeli alapnak lennie kell ugyan (vagyis az nem lehet teljesen önkényes), de ezenfelül esetükben a valóság bizonyítása nem követelhető meg, mert azok arra nem alkalmasak. Kétségtelen ugyan, hogy a fasiszta mozgalom Szerbiában tiltva van, és ilyen pártok sem alapíthatók, a „fasiszta mozgalom tagja”, illetve a „fasiszta” kijelentések azonban nem erre vonatkoztak, hanem a történész általános szemléletmódjára, amely kijelentések az ő televíziós állításai fényében nem teljesen alap nélküliek. Általános szempontként fektette le a Bíróság, hogy az, hogy valakit fasisztának, nácinak vagy kommunistának neveznek, önmagában nem jelenti azon tény állítását, hogy az illetőnek pártelkötelezettsége lenne. Emiatt Bodrožić kijelentései is értékítéletként értelmezhetők, amelyek esetében a valóság bizonyításáról nem beszélhetünk. Az ilyen kijelentések ténybeli bázis hiányában lehetnek túlzók, jelen esetben azonban a kellő ténybeli alap nem hiányzott.

Elvi jelleggel mondta ki továbbá az EJEB, hogy nemcsak a politikusok esetében tágabbak az elfogadható kritika határai, hanem az olyan magánszemélyek esetében is, akik a nyilvánosság elé lépnek, és ezzel a nyilvánosság alaposabb vizsgálatának teszik ki magukat. Mindenki, aki közérdeklődésre számot tartó ügyben szólal meg, tudatosan vállalja, hogy megnyilvánulásait

a közvélemény részéről kritika éri. Az ügy sértette egy helyileg jól ismert történész volt, aki könyvet írt és a televízióban lépett fel. A vitát maga kezdte, mely vita közérdeklődésre tartott számot, és egy folyamatban levő, széles körű politikai diskurzus részét képezte. Végül bár Bodrožić szavai kemények voltak, azok pusztán *reakciót* jelentettek egy provokatív interjúra. Ily módon e megnyilvánulások az Egyezmény 10. cikkének védelme alatt álltak.

Hasonló végeredménye lett Bodrožić másik, az előbbivel egy időben tárgyalt és eldöntött ügyének is (*Bodrožić and Vujin v. Serbia*, no. 38435/05, 2009. június 23.). Az EJEB itt sem a politikusi (azaz a hivatalos közszereplői) mivoltot, hanem a közérdeklődésre számot tartó ügyet (a „közügyet”) tartotta a véleményszabadságot megillető kiemelt védelem mércéjének. Legkésebb ebben az ügyben (és az előbbiben) világossá vált, hogy a kritizált személynek nem a jogállása (politikus, közszolga vagy egyéb) a fontos, hanem az, hogy közügyben nyilvánul-e meg. Az már korábban is egyértelmű volt, hogy egy politikus sem *ipso facto* kötelezett a magasabb fokú tűrésre, hanem azért (és csak abban az esetben), ha az őt érintő megnyilvánulás e minőségével (és nem például a magánéletével) van összefüggésben; számos előjel és korábbi, ebbe az irányba mutató EJEB-határozat után azonban a fordítottja is deklaráltatott, nevezetesen hogy bárkivel szemben megengedhető a tágabb kritika, ha maga lép fel a nyilvánosság előtt a közvéleményt foglalkoztató kérdésben, azaz ha az adott ügyet tekintve (noha nem „általában”) közszereplővé válik. Ennek eldöntéséhez pedig nem az adott személy státusza szolgál kiindulópontként, hanem annak az ügynek a jellege, amelyben nyilvánul, vagyis hogy az ügy közérdeklődésre tart-e számot, azaz közügy-e.

A konkrét ügyben Bodrožićot és a *Kikindske* egy másik újságíróját, a humor rovat szerkesztőjét, Vladislav Vujint ítélte el a bíróság (mind első-, mind másodfokon) becsületsértés miatt. Bodrožić saját korábbi, az előző ügy során elemzett, valamint több más elítélése kapcsán írt egy cikket, amelyben az újságírói véleményt büntető igazságszolgáltatási gyakorlatot állította pellengérré éles, szarkasztikus stílusban. Ennek során az egyik ellene fellépő, helyileg széles körben ismert ügyvédet egy szőke nőhöz hasonlította; Vujin pedig a humor rovatban egy fényképet közölt, amelyen egy szőke nő volt látható fehérneműben, mellette pedig az ügyvéd nevéből kirakott anagramma állt. Az ügyvéd ezt becsületsértőnek tartva magánvádat terjesztett elő, a bíróság pedig a váddal egyetértve mindkettejüket 12 ezer dinár pénzbüntetésre ítélte. A bíróság elismerte ugyan, hogy az ügyvéd közszereplő, ám úgy vélte, hogy mind a cikk, mind a vicc túllépte a jogilag megengedhető határokat, és sértette a magánvádló becsületét. A Bíróság, a sértés előzményeit és a vádlottak előéletét is értékelve, arra jutott, hogy a körülmények alapján egyértelműen a magánvádló megalázása volt a vádlottak szándéka. A férfi sértettnek egy nőhöz való hasonlítása, feminizálása „objektív becsületsértő”, a szőkékkel való viccek pedig „a legkevésbé sem hízelgők”, mert „úgy festik le a szőkéket, mint ostoba embereket, akik gúny tárgyai”.

Az EJEB szerint ugyanakkor a szerb bíróságok aránytalanul korlátozták a kérelmezők véleménynyilvánítási szabadságát, mert az ítéleti indokolásban felhozott érvek a konkrét ügy egészét figyelembe véve nem voltak kielégítőek annak igazolásához. A szöveg egészét, valamint annak előzményeit és a Bodrožić által írt cikk célját, az igazságszolgáltatás kritikáját figyelembe véve a közlések nem minősülnek az ügyvéd alaptalan személyes támadásának; azok egy közügyben születtek, céljuk pedig a szerb bíróságok újságírói szabadságot korlátozó gyakorlatának elítélése, vagyis egy közérdekű, az egész társadalom számára fontos kérdés felvetése. A Bíróság szerint az ügyvéd, bár magánszemély, de – hasonlóan az előbbi eset történész „sértettjéhez” – valóban közszereplő, mivel saját magát tette ki a közvélemény kritikájának azzal, hogy egy köz-

érdekű ügyben fellépett. A magánvádoló városa ismert személyisége, aki „a nyilvános vita arénájába” lépett, így „magasabb toleranciaküszöbvel”<sup>22</sup> kell rendelkeznie az őt célzó kritikákkal szemben. Végül pedig a közérdekű ügyeket érintő megnyilvánulások miatt újságírók ellen indított büntetőeljárás csak rendkívül kivételes esetekben minősíthető arányosnak, ellenkező esetben az elrettentené az újságírókat attól, hogy a közösség életét érintő kérdésekben hozzájáruljanak a nyilvános vitához, illetve, még általánosabban, megakadályozná a sajtót a „nyilvánosság óre” szerepének betöltésében.

## 6. Összegzés

Az EJEB, esetjogi bíróság lévén, mindig a konkrét ügy konkrét körülményei fényében bírálja el az állami bíróságok ítélkező tevékenységének a Római Egyezményvel való összhangját, és ezen tények értékelésekor részben kifejezett ténybíráskodást is végez [tipikusan elvégzi például a rendelkezésre álló bizonyítékoknak az Egyezményben foglalt, de a Bíróság gyakorlata révén tartalommal megtöltött jogi kategóriák fényében történő (újra)értékelését, ami óhatatlanul szubjektív elemeket visz az EJEB ítélkezési tevékenységébe].<sup>23</sup>

Mindazonáltal, az említett szubjektivitás elkerülhetetlenségének elfogadása mellett is, fel lehet vázolni azt a dogmatikai keretet, amelyhez az EJEB az ilyen jellegű ügyek megítélése során többé-kevésbé konzekvensen tartani igyekszik magát. Ennek alapján az olyan ügyekben, amelyekben a véleményszabadság és az emberi méltóság kollidál egymással, az EJEB hat jelentősebb kategóriaképző ismérv alapján dönt arról, hogy egy adott vélemény elhangzása vagy leírása miatt az állami bíróság által a közlővel szemben kiszabott szankció egyezménykonform-e, vagyis az belefér-e még abba a szűk mérlegelési lehetőségbe, amelyet a véleményszabadság korlátozását felvető esetekben az Egyezmény – a Bíróság szerint – az állami hatóságok számára biztosít.

Az első ilyen distinkció az, hogy tényállításról vagy véleménynyilvánításról van-e szó. Előbbi olyan közléseket jelent, amelyek esetében lehetőség van arra, hogy a kérdéses kifejezés valóságát a közlő bizonyítsa, az utóbbiak ellenben pusztán értékítéletek, amelyek valósága nem bizonyítható. Az EJEB által felállított teszt szerint tehát az olyan közlés, amely alkalmas arra, hogy az abban foglalt esemény vagy állapot megtörténtét vagy fennállását igazolni lehessen, tényállítás, ami pedig erre elvileg alkalmatlan, az értékítélet, azaz pusztán vélemény. Tényállítással

<sup>22</sup> A korábban szokásos „*wider limits of criticism*” kifejezést itt a „*higher threshold of tolerance*” kifejezés váltotta fel.

<sup>23</sup> Az EJEB tehát nem pusztán elvi megállapításokat tesz, hanem az ügyben megállapított vagy megállapítható tények újraértékelését végzi el, azaz tényállás-megállapítási tevékenységet végez, következtetéseit pedig ennek alapján hozza meg. Gyakran előfordul a szólásszabadsággal kapcsolatos ügyekben (mégpedig nemcsak a büntető-, hanem az itt nem elemzett polgári ügyekben is), hogy a részes államok bíróságai által megállapított tények alapján felülbírálja az azokból a rendes bíróságok által levont ténybeli következtetéseket, de még gyakrabban felülbírálja azok jogi minősítését. Tipikus például, hogy a tagállami bíróság valamit tényállításként értékel (és az emiatt kiszabandó büntetés mellőzéséhez a tagállami jog alapján a valóság bizonyítását rendeli el), míg ugyanezt a kijelentést az EJEB véleménynyilvánításnak fogja fel, amelynek a bizonyítása így eleve nem is lehetséges (azaz a közlést az EJEB a szélesebb körű szólást lehetővé tevő kategória, vagyis a véleménynyilvánítás alá sorolja be, a korlátozottabb szólást lehetővé tevő tényállítással szemben).

legöbbször (bár nem minden jogrendszerben, így például a magyarban sem)<sup>24</sup> rágalmazást lehet elkövetni, értékítélettel pedig becsületsértést; bármilyen jogi kategóriába is tartozzon azonban e két cselekménytípus, az előbbit az állami bíróságok sokkal szigorúbban ítélik meg, mint az utóbbit. A hamis tényállítás ezért (ideértve a tagállami jogok alapján rendszerint ilyennek minősülő nem bizonyított tényállítást is) nem élvezi az Egyezmény 10. cikkének védelmét, míg az értékítélet néha élvezi, néha szintén nem élvezi azt. Az, hogy egy értékítélet közlése miatti büntetés kiszabásával a részes állam megsértette-e az Egyezményt, attól függ, van-e az adott véleménynek kielégítő ténybeli alapja. Ha van, akkor természetesen nem kell (mert – mint bemutattuk – nem is lehet) bizonyítani azt, hogy ez a ténybeli alap feltétlenül az adott értékítélet megfogalmazásához vezessen el (az éppen ettől lesz – fogalmilag szubjektív – értékítélet);<sup>25</sup> a pusztá vélemény továbbá (ha van ténybeli alapja) akkor is a 10. cikk védelme alatt áll, ha túlzó, vagy egyenesen provokatív.<sup>26</sup> Ha viszont ilyen ténybeli alap nincs, azaz objektíve nem vonható semmilyen párhuzam egy értékítélet és a sértett fél tulajdonságai, magatartása vagy előélete között, akkor az ilyen kifejezés nem élvezi a 10. cikk védelmét, vagyis az amiatti elítélés nem lesz egyezményellenes.

Végül a Bíróság a tényállítások megítélésével kapcsolatban még egy lényeges követelményt kimondott: azok esetében az állami jogi normáknak (illetve az egyes konkrét eljárásokban azokat ténylegesen alkalmazó bíróságoknak) közérdekű ügyben mindig meg kell engedniük a valóság bizonyítását (tehát egyezménykonform módon nem alkotható, illetve alkalmazható olyan jogszabály, amely közérdekű ügyben bármilyen indokból kizárja egy ténybeli kijelentésről folytatandó diskusszió lehetőségét, vagyis azt, hogy a kijelentés tevője bizonyítsa igazát).<sup>27</sup> Az értékítéletek miatti felelősségre vonással kapcsolatban pedig azt a további szempontot nyilvánította ki a Bíróság, hogy az azok kellő ténybeli megalapozására vonatkozó követelmény kevésbé szigorú, ha a kérdéses információ a közvélemény számára ismert. Mindebből természetesen az is következik, hogy bár az értékítéletek nem bizonyíthatók, az, hogy azokat a közlő személy megfelelő ténybeli alapon fogalmazta-e meg, igen; ilyen esetben pedig az állami eljárások során szintén biztosítani kell annak lehetőségét, hogy a „kellő ténybeli alap” meglétét (a kifejezett tényállításoknál írottakhoz hasonlóan) a sérelmezett kifejezést tevő személy igazolhassa.

A második kategóriaképző ismérv az, hogy milyen személyi körbe tartozik a kérdéses közléssel méltóságában, becsületében vagy jó hírnevében sértett fél. Általánosságban kijelenthető, hogy minél nagyobb befolyása van a sértettnek a közügyek alakítására, annál nagyobb tűrés kötelezettséggel rendelkezik. A legnagyobb tűrés kötelezettsége eszerint a politikusoknak van, aminek – kevésbé explikált – indoka nyilvánvalóan az, hogy ők vannak a leginkább véleményformáló pozícióban, azaz ők azok, akik meghatározzák a társadalom kardinális kérdéseit, valamint ők (illetve közülük egyesek, a mindenkor hatalmon lévők) döntenek azok megoldásának

<sup>24</sup> A magyar jog szerint rágalmazni igaz tények állításával is lehet.

<sup>25</sup> Különösen idetartoznak a politikai értékelések, amennyiben egy személy előélete, cselekedetei vagy korábbi kijelentései alapot adhatnak ezen értékelések megtételére.

<sup>26</sup> A becsületsértés az EJEB szerint nem állapítható meg pusztán a vitatott kifejezések jellege (azaz hangvétele vagy stílusa) alapján.

<sup>27</sup> Mindez természetesen a nem közérdekű ügyekre nem vonatkozik: egy közéleti relevanciával nem rendelkező, mégoly egyértelmű és kétségekívül igaz kijelentés is egyezménykonform módon büntethető, ha valakinek a becsületét vagy jó hírnevét legitím indok nélkül sérti (ez a helyzet például a magyar jogrendszerben is).



módjáról is. Emellett – és ez az érv már expliciten is megjelenik majd minden, valamely politikusi sérelmére elkövetett rágalmozás vagy becsületsértés miatt kiszabott büntetőjogi szankció elbírálását elvégző EJEB-határozat indokolásában is – a politikusok (a „magánszemélyekkel” szemben) tudatosan teszik ki magukat annak, hogy mind a közvélemény, mind a sajtó minden szavukat és tettüket alapos vizsgálatnak vesse alá.

Bár a politikusok tőrési kötelezettsége sem korlátlan (ezt a Bíróság a legtöbb esetben hangsúlyozza is), a szólásszabadsághoz való jognak mégis csak nagyon kevés esetben kell meghajlania a méltóságvédelem érdekében, amennyiben politikusok becsületének megsértéséről van szó. Mindennek a strasbourgi bíróság által kifejtett indoka, hogy a politikusoknak is joguk van jó hírnevük megőrzésére és az ezzel kapcsolatos jogi védelemre, de természetesen ekkor a jó hírnevük védelmének igényét össze kell vetni a társadalom azon érdekével, hogy politikai ügyekben nyílt társadalmi vita folyjon – utóbbi pedig a legtöbb esetben fontosabb, mint a politikusok méltósága. Még ennél is szigorúbb mérce alkalmazandó azonban a kormánnyal mint testülettel (illetve ilyen minőségükben annak tagjaival) szemben, mivel – ahogyan azt a Bíróság 1992-ben a *Castells v. Spain* ügyben elvi jelleggel deklarálta – egy demokratikus társadalomban egy kormány tettei vagy mulasztásai a „legszigorúbb vizsgálatnak” vethetők alá, egy kormánynak ugyanis a büntető eljárásokon kívül is számos lehetősége van arra, hogy megvédje magát az alaptalan támadásokkal vagy a kritikákkal szemben.

Mivel azonban egy politikus tőrési kötelezettsége sem korlátlan, így velük szemben is elkövethető rágalmozás vagy becsületsértés: még a politikusok (legyenek akár kormánytagok) sem kötelesek eltűrni a velük szembeni, kifejezetten hamis tényállításokat; a „megfelelő ténybeli állapot” nélküli becsületsértés; avagy a becsületüket vagy jó hírnevüket sértő azon ténybeli kijelentéseket vagy súlyosan méltóságsértő értéktételeket, amelyek a közszereplésükkel nem állnak semmilyen kapcsolatban (például kifejezetten a magánéletükre vonatkoznak).<sup>28</sup> Végül itt kell megemlíteni, hogy az uralkodók (és az ilyen ügyekben született határozatok indokolása alapján a választott és nem élethosszig hivatalban levő államfők) megítélése a politikusokéhoz hasonló, így tőrési kötelezettségük (még ha deklaráltnak nem is politikusok) az EJEB felfogása szerint az övékével megegyező mértékű.

A magánszemélyeknél szintén többet, de a politikusokhoz képest már kevesebbet kell elviselniük – jelen tanulmányban nem elemzett személyi körként – a közszolgáknak, illetve azon belül a közhivatalnokoknak, és e kategórián belül is kevesebbet az igazságszolgáltatásban közreműködőknek (ez utóbbin belül a legkevesebbet a bíróknak).<sup>29</sup> Végül sajátos módon ítéli meg az EJEB az azon személyek sérelmére elkövetett defamatorikus bűncselekmények miatt kiszabott büntetéseket, akik valamilyen közérdeklődésre számot tartó ügyben nyilvánulnak meg, azaz szavaikat a nyilvánossághoz (is) intézik, noha egyébként sem politikusnak, sem közszolgának

<sup>28</sup> Ez alól még a legmegosztóbb, illetve legszélsőségesebb politikusok sem jelentenek kivételt: az ő méltóságuk vagy jó hírnevük ugyanúgy sérülhet, mint más politikusoké, így az őket sértő kijelentések büntetése sem feltétlenül jogszerűtlen (noha – mint majd lesz szó róla – e körben a körülmények értékelésének, például a sérelmet szenvedett politikus konkrét ügyben kifejtett magatartásának nagy jelentősége van). Mindennek az a célja, hogy még a politikai viták se lépjenek túl az inkorrekttség egy bizonyos szintjét, vagyis azok a társadalmilag elfogadható kereteken belül maradjanak.

<sup>29</sup> Mivel az e személyi körbe tartozók sérelmére elkövetett rágalmozás, illetve becsületsértés büntetethőségének EJEB általi megítélése jelen esszének nem tárgya, így ennek bemutatásától most eltekintünk.

nem minősülnek. Az ő kritizálhatóságuk mércéje – amennyiben a közlés a nyilvánosság előtti szereplésükre vonatkozik – sok tekintetben a politikusokéhoz hasonló, mivel ezen konkrét ügyben maguk lépnek a nyilvánosság elé, azaz részükről a velük szembeni esetleges kritika elviselésének felvállalása tudatos. E személyek foglalkozása éppen ezért még annyira sem specifikálható, mint a közszolgáké, és annak a kritizálhatóságuk mércéjének meghatározása során nincs is jelentősége – a lényeg, hogy egy közérdeklődésre számot tartó ügyben szólaljanak meg. Ilyen értelemben az EJEB újabb (a tágabb szakmai publikum számára jól láthatóvá 2009-től váló, de természetesen fokozatosan érlelődő) gyakorlata alapján már nem elsősorban a közléstevő pozíciója vagy hivatása a döntő annak megítélésakor, hogy közszereplőről, azaz a kritikának fokozottan kitett személyről van-e szó, hanem az, hogy olyan ügyben szólal-e meg, amely ügy közérdeklődésre tart számot, illetve nyilvános vitát generál.

Röviden: a hangsúly egyre kevésbé azon van, hogy az, akinek a sérelmét egy nyilvánosan elhangzott vagy leírt kifejezés (vagy más hasonló cselekmény, például egy karikatúra vagy egy gesztus) okozta, *közszereplő-e*, hanem az, hogy az őt sértő megszólalás *közügyben* történt-e, azaz a mérce alkalmazásakor a státusz helyett egyre inkább a körülmények válnak fontossá. Ennek megfelelően a harmadik distinkció, amely alapján az EJEB a nyilvános közléssel okozott sérelem jogszerűségét (egyezménykonformitását) megállapítja, az, hogy milyen ügyben történik a nyilvános közlés. Közügyben tehát (ideértve a kifejezetten politikai jellegű ügyeket is) a nem hamis (azaz bizonyított, illetve a nyilvánosság számára egyébként ismert, így külön bizonyításra nem szoruló) ténybeli kijelentések korlátozásának nincs helye, az értékítélet korlátozására (ha annak van kellő ténybeli alapja) pedig szigorúbb mérce vonatkozik, vagyis az ilyen jellegű kijelentések miatt kiszabott büntető szankció előbbi esetben biztosan, utóbbi esetben pedig nagy valószínűséggel jogsértő lesz. A közügyek vagy az azokat alakító személyek megítélésével (például jellemükkel) kapcsolatos magánéleti vonatkozások nyilvánossá tétele nem kizárt, de az ilyen kijelentések miatti pönális szankciókat az EJEB már kevésbé hajlamos aránytalannak, így egy demokratikus társadalomban szükségtelennek nyilvánítani. Végül azokat az ügyeket (illetve az azokban kiszabott büntetéseket), amelyeknek kizárólag magánéleti vonatkozása van (még ha az adott közlés egyébként egy politikust vagy más közszereplőt érint is), az EJEB nem bírálja felül, és a magánélet szférájába tartozó megjegyzések állami szankcionálása miatt (rendkívüli körülményeket, például a szankció súlyosságát leszámítva) nem állapítja meg a 10. cikk sérelmét.

A negyedik ismérv, amit az EJEB a méltóságsértő közlések mikénti megítélése során figyelembe vesz, a közlést tevő (és e közlés miatt megbüntetett) személye. E vonatkozásban a leginkább védett személyi körbe az újságírók tartoznak, az ő félelemmentes munkájuk biztosítása nélkül ugyanis nem alakulhatna ki a közügyek megvitatásának szabad légköre, így nem jöhetne létre az Egyezmény (és a véleményszabadság védelme) egyik végcéljának tekintett demokratikus társadalom. A sajtó a nyilvánosság „éber őre”, amelynek alapvető feladata – amivel hozzájárul a demokratikus társadalom kialakulásához – az eszmék és információk terjesztése, illetve a közönség számára fontos ügyek szemmel tartása. Az eszmék és információk terjesztése azonban az EJEB szerint nem egyszerűen a sajtó kötelessége (amelynek biztosítása nélkül feladatát nem tudná betölteni), de egyben a közvélemény joga is az, hogy ezeket megismerhesse, ez pedig a közügyek sajtóbeli szabad megvitatása nélkül (különösen a közszereplőkről szóló közlések esetében) ugyancsak nem lenne garantálható. Ha a sajtó a feladatának nem tehetne eleget félelem nélkül, vagyis ha a közügyek megvitatása során az újságíróknak és szerkesztőknek azzal kellene

számolniuk, hogy a közügyekkel kapcsolatos, a becsület sérelmére elvileg alkalmas közlések miatt retorziók érik őket, az „dermesztő hatással” járna, ami a demokratikus társadalom felbomlásához, vagy a társadalom demokratikus jellegének csökkenéséhez vezetne.

Bár a dermesztő hatás toposza, illetve az e hatás elkerülésére való törekvés végigvonul az EJEK gyakorlatán, az újságírók sem tehetnek meg mindent csak azért, mert az az ügy, amiről írnak vagy beszélnek, közügy. A Bíróság számtalan alkalommal hangsúlyozta, hogy a sajtónak kötelessége jóhiszeműen és a valóságnak megfelelő ténybeli alapon, az újságírói etikával összhangban eljárni, illetve megbízható és pontos információkat szolgáltatni, még egy politikussal szemben is; a véleménynyilvánítási szabadság kötelezettségekkel és felelősséggel jár együtt, amelyeknek még a komoly közérdeklődésre számot tartó ügyek vonatkozásában is érvényesülniük kell. Az újságírókhoz képest továbbá a politikusok valamivel kevesebbet tehetnek meg, kivéve a közügyeken belüli, kifejezetten politikai kérdésekkel kapcsolatos vitákat, ahol a védelmük az újságírókéval megegyezik; végül más személyek kifejezési szabadsága az általuk megsértettek becsületének védelmében még ennél is jobban korlátozható.

Az ötödik szempont(rendszer), amit az EJEK egy bírósági büntetés jogszerűségének megítélése során mérlegel, az, hogy mik voltak a konkrét körülményei annak az ügynek, amely miatt a büntetőjogi szankciót valamely véleménynyilvánítás miatt az állami bíróságok kiszabták. Ennek során jelentőségre tehet szert, hogy a büntetés indokál szolgáló kijelentés önmagában, előzmények nélkül áll-e, vagy az válaszként született egy másik, korábbi kijelentésre, esetleg egy kifejezett provokációra történő reagálás. Utóbbi esetekben a becsületvédelem kevésbé indokolt, hiszen a későbbi sértett fél az eredeti (vitaindító) kijelentésével maga indukálta a reakciót; ha pedig az illető provokált, akkor csak rendkívüli esetekben hivatkozhat később méltóságának vagy jó hírnevének sérelmére a közléstevő véleménynyilvánítási szabadságával szemben.<sup>30</sup> Jelentősége van a közléstevő jó- vagy rosszhiszeműségének, a közlés motívumának és célzatának is (különösen – mint láttuk – az újságírók megnyilvánulásainak értékelése során). Azt is mérlegelni kell, hogy a közlés mivel „vádolja” vagy „gyanúsítja” a sértettet: kevésbé indokolható a szólásszabadság korlátozása például az erkölcsi és jogi megítélésre kihatással nem lévő, semleges minősítés miatt, mint egy erkölcsileg elítélendő magatartás vagy tulajdonság kifejezése, vagy különösen egy büntetőjogilag is üldözendő cselekménnyel történő megvádolás esetén.

Szerepe lehet az egyezményesértés megállapításáról történő döntés során annak is, hogy a közlés, ami miatt az állami bíróság kimondta a véleményét kifejező személy büntetőjogi felelősségét, hol és mikor hangzott el vagy íródott le. Az EJEK annál jobban védi az ilyen közléseket, minél alaposabb okkal következtet a körülményekből arra, hogy a közlés vagy politikai természetű, vagy legalábbis közérdeklődésre számot tartó ügy során született; így ha az inkriminált kifejezés a parlamentben hangzott el, esetleg egy politikai gyűlésen, tüntetésen vagy sajtótájékoztatóon, akkor szélesebb körű védelmet élvez, mint egyébként. Hasonlóan, a választások során, a kampányban tett megállapítások esetében a védelem fokozottabb, mint azon kívül. További értékelendő szempont az is, hogy milyen jellegű a közlés: számos ügyben jutott arra a Bíróság, hogy a szóbeli kijelentések büntetéséhez (így az ilyen közlések büntetőjogi elfojtásához) az „elkövető” részéről veszélyesebb (felróhatóbb, rosszhiszeműbb, alantasabb motivációjú

<sup>30</sup> Hasonló védelem illeti meg a válasza adott viszontválasz szerzőjét is, vagyis a védelem nem személyekhez, hanem az általuk lefolytatott vitához, annak közérdekű jellegéhez kötődik.

stb.) magatartás szükséges, mint az írásbeli tényállítások és értékítéletek szankcionálhatóságához. Ennek indoka, hogy a kérelmezőnek szóbeli közlés esetén nincs lehetősége arra, hogy a nyilvánosságra hozatal előtt átfogalmazza, cizellálja vagy visszavonja az általa mondottakat, míg az írásbeli közlés mindig kellő megfontoltság után, higgadt állapotban, a precíz és óvatos megfogalmazást lehetővé tevő körülmények között születik meg.

Végül e körben az is fontos, hogy egy tényállítás önálló (eredeti) közlésnek, vagy másoktól származó információ továbbadásának (azaz híresztelésnek) minősül-e. Utóbbi esetében a kimentési lehetőség majdnem objektív, különösen akkor, ha a közlő újságíró. Amennyiben a híresztelés hivatalos forrásból származó kijelentések publikálásával történik, az újságíró semmilyen esetben nem tehető felelőssé annak tartalmáért, ugyanis a hivatalos források megalapozottságát vélelmezni kell; ha pedig a híresztelés mástól (akár politikusoktól, akár magánszemélyektől, akár más újságíróktól) származó közlések továbbadásában nyilvánul meg, az újságíró csak akkor felel (így csak akkor büntethető rágalmazás miatt), ha tudta, illetve a körülmények alapján tudhatta volna, hogy a közölt információ hamis.

Végül a hatodik szempont, amit a strasbourgi bíróság a sérelmezett közlések miatt kiszabott büntetések értékelésekor figyelembe vesz, az adott szankció jellege. A defamatorikus deliktumok büntetőjogi szankcionálása a Bíróság szerint önmagában nem egyezményellenes, de túlságosan súlyos formája az lehet. Az EJEB szilárd és töretlen gyakorlata értelmében rágalmazás vagy becsületsértés miatt a szabadságvesztés-büntetés alkalmazása mindig aránytalan, vagyis egy demokratikus társadalomban szükségtelen, így egyezményellenes, mert indokolatlan mértékű dermesztő hatással jár a közbeszéd szabadságára. Lehetséges ugyan szólás (és nem tett) miatt is szabadságelvonással büntetni, de csak rendkívüli esetekben, amelyek közül az EJEB rendre két kázust nevesít: egyrészt ily módon (is) büntethető a gyűlöletbeszéd, másrészt hasonlóan súlyos szankció szabható ki akkor, ha erőszakra uszítás történt.<sup>31</sup> A defamatorikus bűncselekmények ilyen jellegű szankcionálása ellenben még akkor is aránytalan, ha a szabadságvesztés végrehajtását felfüggesztik; de rendszerint úgyszintén aránytalanságot állapít meg az EJEB akkor, ha a részes állam bírósága súlyos (például többhavi átlagfizetésnek megfelelő mértékű) pénzbüntetést szab ki, ha az elkövetőt (különösen ha az illető politikus) eltiltja a közügyektől, illetve ha az újságíró elkövetőt eltiltja foglalkozása gyakorlásától.

Ellenben – amennyiben a büntetőjogi felelősség kimondásával az állam bírósága önmagában nem sértette meg az Egyezmény 10. cikkét – a kismértékű pénzbüntetést, vagy a bűncselekmény elkövetésének megállapítása mellett pusztán kisebb mértékű kártérítés megfizetésére kötelező vagy hasonlóan enyhe kötelezettséget megállapító magánjogi vagy egyéb, nem büntetőjogi jogkövetkezményt (például a sérelmes közlést közzétevő sajtótermék példányainak elkobzása, bocsánatkérő közlemény közzététele stb.) az EJEB arányosnak ismeri el. Azt, hogy ezen kereteken belül mikor tekinthető aránytalannak, vagy ellenkezőleg, egy demokratikus társadalomban szükségesnek egy adott szankció, az EJEB – esetjogi bíróság lévén – mindig a konkrét ügy egyedi jellegzetességei alapján dönti el, de a szankció mértékének értékelését (bármilyen végeredményre jut is ennek során) egyetlen esetben sem mellőzi.

<sup>31</sup> Természetesen ez nem taxatív felsorolás – sok más, szólással megvalósuló bűncselekmény (állam elleni izgatás, katonai deliktumok stb.) is lehet az előbbiekhöz hasonlóan súlyos.

Összességében tehát megállapítható, hogy bár az EJEB nem forrasztotta célzatosan össze a rágalmazás és a becsületsértés tagállami deliktumai miatt kiszabott bírósági büntetések értékelése során figyelembe veendő, az elmúlt három évtized során általa kialakított szempontokat, azok mégis egy nagyjából egységes, jól követhető „strasbourgi dogmatikává” állnak össze. Ennek során az EJEB jelentőséget tulajdonít annak, hogy az állami bíróság által rágalmazásként vagy becsületsértésként értékelt cselekmény elkövetője és sértettje milyen személyi körből kerül ki, hogy a közlés tényállítást vagy értékítéletet tartalmaz-e, hogy azt milyen jellegű ügyben és milyen körülmények között tették, végül annak is, hogy annak „tettesével” szemben az állami bíróságok milyen szankciót szabtak ki. Az EJEB lassan, esetről esetre formálódó (és néha időleges kitérőktől, visszafordulásoktól sem mentes) gyakorlata alapján a legfontosabb szempont az, hogy a közlés közérdekklődésre számot tartó ügyben történt-e, és annak büntetése akadályozná-e a demokratikus társadalom kialakulását vagy működését, illetve a sajtó eszme- és információterjesztő szerepének ellátását, valamint a közéleti viták szabad lefolyását; ha igen, akkor konzekvensen megállapítja az egyezményesértést, ezáltal pedig főszabályként a véleménynyilvánítási szabadság védelmét a méltóság (illetve ennek részeként a becsület és a jó hírnév) védelme fölé helyezi.

---